1- KITÂBU'L-ÎMÂN. (Îmân Kitabi)

1- Îmân Babi Ve Peygamberin: Islâm Bes Sey Üzerine Bina Edilmistir... Kavli

2- Îmâna Âid Isler Ve Yüce Allah'in Su Kavli Bâbi: "Yüzlerinizi dogu ve bati yönüne döndürmeniz hâlis iyilik degildir. Fakat hâlis iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitâb 'a ve peygamberlere îmân eden, mali sevgisine ragmen akrabaya, yetimlere, yoksullara, yol ogluna, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya veren, namazi dosdogru kilan, zekâti veren, ahidlestikleri zaman sözlerini yerine getirenler, sikintida ve hastalikta ve muharebenin kizistigi zamanlarda sabr ve metanet gösterenlerin bu hayirli isleridir. Iste böyleleri, sâdik olanlardir ve onlar takvâya erenlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 2/177) ;

"Mü'minler muhakkak felah bulmustur ki, onlar namazlarinda husû 'u gözetenlerdir, onlar bos ve fâidesiz seylerden yüz çeviricidirler, onlar zekâtlarini verenlerdir, onlar irzlarini koruyanlardir, su var ki, zevcelerine yâhud sag ellerinin mâlik olduklarina karsi müstesnadir, çünkü onlar kinanmis degildirler. O hâlde kim bunlarin ötesini isterse sübhe yok ki, onlar haddi asanlardir. Ve öyle mü'minler ki, onlar emânetlerine ve ahidlerine riayetkardirlar, onlar namazlarina devam ederler" (el-Mu'minûn: 23/1-9).

3- Müslümân. Dilinden Ve Elinden Müslümânlarin Selâmette Kaldigi Kimsedir Bâbi

4- Müslümânlarin Hangisi Efdaldir Bâbi

5- Yiyecek Yedirmek Islâm'dandir Bâbi

6- Kisinin Kendi Nefsi Için Arzû Ettigini Kardesi Için De Arzû Etmesi Îmândandir Bâbi

7- Rasûlullah(S)'i Sevmek Îmândandir Bâbi

8- Îmânin Tatliligi Babi

9- Bâb: (Kâmil) Îmânin Alâmeti Ensâr'i Sevmektir

10- Bâb

11- Bâb: Fitnelerden Kaçmak Dîndendir

12- Peygamber(S)'in *"Allah'i en çok bileniniz benim"* Sözü Ve Yüce Allah'in: *"Allah sizi yemînlerinizdeki lagvden dolayi sorumlu tutmaz, fakat sizi kalblerinizin azmettigi yeminler yüzünden muâhaze eder..."* (el-Bakara: 2/225) Kavli Sebebiyle Ma'rifetin, Kalbin Fiili Oldugu Babi

13- Kisinin, Kâfirlige Dönmekten, Atese Atilacakmiscasina Hoslanmamasi Îmândandir Babi

14- Îmân Ehlinin Ameller Sebebiyle Birbirlerinden (Faziletçe) Üstün Oluslari Babi

15- Haya Imândandir Bâbi

16- Bâb: *"... Eger tevbe ederler, namaz kilarlar, zekât verirlerse yollarim serbest birakin... "* (et-Tevbe: 9/5) .

17- Yüce Allah'in: *"Iste bu, sizin yapageldiginiz iyi amelleriniz sayesinde mîrasçi kilindiginiz Cennettir"* (ez-Zuhrûf: 43/72; küçük fark ile el-A'râf: 7/43) Kavlinden Dolayi "Îmân Ancak Ameldir" Diyen Kimse Babi

18- Bâb: Islâm Hakikat Üzere Olmadigi Zaman, Sirf Inkiyâd Için Yâhud Öldürülmekten Korkmaktan Dolayi Oldugu Zaman (Muteber Olmaz)

19- Bâb: Selâm (Vermek) Islâm'dandir

20- Hayât Yoldasina Nankörlük Etmek (Bir Nevi' Küfürdür) Ve Kâfirligin Berisinde Kâfirlik Vardir Babi

21- Ma'siyetler, Câhiliyyet Isi Nev'indendir Babi

22- Bâb: *"Eger mü'minlerden iki zümre birbirleriyle dögüsürlerse aralarim baristirin..."* (el-Hucurât: 49/9). Yüce Allah bu dögüsen kimselere mü'minler ismini verdi- .

23- Bâb: Zulmün Bâzisi Daha Hafiftir

24- Münâfikin Alâmeti Babi

25- Bâb: Kadr Gecesini Tâatle Geçirmek Îmândandir
26- Bab: Cihâd Îmândandir
27- Bâb: Ramazân Gecelerini Nafile Ibâdetle Geçirmek Îmândandir
28- Bâb: Mükâfatini Yalniz Allah'tan Umarak Ramazân Orucunu Tutmak Îmândandir
29- *"Islâm Dîni kolayliktir"* ve Peygamber(s)'in: *"Allah'a en sevgili olan dîn müsâadekârlik (semahat) ve kolaylik üzerine kurulmus olan, hanîf Islâm Dîni'dir"* Sözü Babi
30- Bâb: Namaz Îmândandir
31- Kisinin Müslümanliginin Güzelligi Babi
32- Bâb: Allah'a En Sevgili Olan Dîn (Ameli), En Devamli Yapilanidir
33- Îmânin Artip Eksilmesi Ve Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi: *"Biz de onlarin hidâyetini artirmistik"* (el-Kehf: 18/13), *"...îmân edenlerin de inançlari artsin..."* (el-Müddessîr: 74/31)
34- Bâb: Zekât Islâmdandir
35- Bâb: Cenazenin Arkasindan Gitmek Îmândandir
36- Mü'minin, Farkinda Olmaksizin Amelinin Bâtil Olup Bosa Gitmesinden Korkmasi Babi
37- Cibrîl'in Peygamber'e Îmândan, Islâm'dan, Ihsandan, Kiyamet Vaktinin Bilgisinden Sormasi Ve Peygamberin Ona Bunlari Beyân Etmesi Babi
38- Bâb
39- Dînini Tertemiz Yapmak Isteyen Kimsenin Fazileti Babi
40- Bâb: Ganimetten Beste Birini (Devlete) Vermek Îmândandir -.
41- Amellerin Ancak Niyet Ve Ihlâs Ile Muteber Olacagina Ve Herkesin Eline Ancak Niyet Ettigi Seyin Geçecegine Delîl Olarak Gelen Hadîs Babi
42- Peygamber(S)'in: *"Dîn ancak Allah için, Rasûlü için, Müslümânlarin imamlari için ve bütün halk için nasihattir"* Kavli Ile, Yüce Allah'in: *"Allah için ve Rasûlü için nasihat ettikleri takdirde..."* (et-Tevbe: 9/91) Kavli Babi

Rahmân ve Rahim olan Allah'in ismiyle

1- KITÂBU'L-ÎMÂN[1]. (Îmân Kitabi)

1- Îmân Babi Ve Peygamberin: Islâm Bes Sey Üzerine Bina Edilmistir... Kavli

Îmân, dil ile söylemek ve organlarla islemektir. Îmân, artar ve eksilir. Yüce Allah söyle buyurdu:
"O, mü'minlerin yüreklerine, îmânlarini kat kat artirmalari için sekîneti indirendir" (el-Feth: 48/4);
"Biz de onlarin hidâyetini artirmistik" (el-Kehf: 18/13);
"Allah hidâyeti kabul edenlerin hidâyetini artirir" (Meryem: 19/76);
"Hidâyeti kabul edenler (e gelince), onlarin muvaffakiyyetini artirmis, onlara takvalarini ilhâm etmistir" (Muhammed: 47/17);
"Îmân edenlerin de îmânlari artsin " (el-Muddessir: 74/31);
Ve Allah'in su kavli:
"Bir sûre indirildigi zaman içlerinden kimi: Bu sûre hanginizin îmânini artirdi, der. Îmân etmis olanlara gelince (her inen sûre) dâima onlarin îmânini artirmistir ve onlar birbirleriyle müjdelesirler" *(et-Tevbe: 9/124)*;
Ve zikri celîl olan Allah'in su kavli:
"Onlar öyle kimselerdir ki halk kendilerine: (Düsmanlariniz olan) insanlar size karsi ordu hazirladilar, o hâlde onlardan korkun, dedi de, bu (söz) onlarin îmânini artirdi ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler" (Âli Imrân: 9/173).

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Mü'minler düsman ordularini görünce: iste bu Allah'in ve Rasûlü'nün bize va'd ettigi seydir. Allah ve Rasûlü dogru söylemistir, dediler. (Bu) onlarin îmânlarini ve teslimiyetlerini artirmaktan baska bir sey yapmadi" (el-Ahzâb: 33/22)[2].

Allah için (yânî Allah'a tâat sebebiyle) sevmek ve Allah için sevmemek îmândandir [3].
Umer ibn Abdilazîz (101), Adiyy ibn Adiyy (123)'e söyle yazdi: Muhakkak ki îmânin bir takim farizalari, akideleri, men' edilmis seyleri ve mendûblari vardir. Kim bunlari tam yaparsa îmâni tamamlamis olur, kim de bu isleri tam yapmazsa îmâni kemâle erdirmemis olur. Eger ben yasarsam, bu isleri bilmeniz için ben onlari size iyice beyân edip açiklayacagim. Ve sayet ölürsem, ben sizlere hemdem ve yâr olmaya hirsli degilim [4].
Ibrâhîm aleyhi's-selâm da: *"Ey Rabb'im, ölüleri nasil diriltecegini bana göster, dedi; Allah: inanmadin mi yoksa, dedi; O da: Inandim, fakat (gözümle de görerek) kalbimin yatismasi için."* (el-Bakara: 2/260) demisti.

Muâz ibn Cebel (18), bir zâta: Bizimle otur da (dîn islerini müzâkere ederek) bir sâat îmâni artiralim, dedi[5].

Ibn Mes'ûd (32): Yakîn, îmânin tamâmidir, dedi [6].
Ibn Umer (73): Kul, gönlündeki sübhe veren seyleri tamâmiyle terk etmedikçe takvanin hakîkatine ulasmaz, dedi[7]. Mucâhid ibn Cebr (101), *"Dînden Nuh'a tavsiye ettigini sizin için de bir seriat yapti"* (es-Sûrâ: 42/13) âyetini: Ey Muhammed, sana da Nuh'a da bir tek dîn tavsiye ettik, demektir diye tefsîr etti.
Ibn Abbas, *"Sizden herbîriniz için bir seriat, bir yol ta'yîn ettik"* (el-Mâide: 5/48) âyetindeki "sir'a ve minhâc"i, genis yol ve sünnet diye tefsîr etti. Yine Ibn Abbâs, *"Duaniz olmasaydi Rabb'im size deger verir miydi de"* (ei-Furkan: 25/77) kelâmi sebebiyle, duâniz îmâniniz demektir, diye tefsîr etti. Duânin lugattaki ma'nâsi îmândir [8].

1- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ (213-214) tahdîs edip söyle dedi: Bize Hanzalatu'bnu Ebî Sufyân (151), Ikrime ibn Hâlid(115)'den, o da Ibn Umer'den haber verdi: Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Islâm bes sey üzerine kurulmustur: Allah'tan baska ilâh olmadigina ve Muhammed'in Allah'in Rasûl'ü olduguna sehâdet etmek, namaz kilmak, zekât vermek, hacc etmek, ramazân orucunu tutmak"[9].

2- Îmâna Âid Isler Ve Yüce Allah'in Su Kavli Bâbi: "Yüzlerinizi dogu ve bati yönüne döndürmeniz hâlis iyilik degildir. Fakat hâlis iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitâb 'a ve peygamberlere îmân eden, mali sevgisine ragmen akrabaya, yetimlere, yoksullara, yol ogluna, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya veren, namazi dosdogru kilan, zekâti veren, ahidlestikleri zaman sözlerini yerine getirenler, sikintida ve hastalikta ve muharebenin kizistigi zamanlarda sabr ve metanet gösterenlerin bu hayirli isleridir. Iste böyleleri, sâdik olanlardir ve onlar takvâya erenlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 2/177) [10];
"Mü'minler muhakkak felah bulmustur ki, onlar namazlarinda husû 'u gözetenlerdir, onlar bos ve fâidesiz seylerden yüz çeviricidirler, onlar zekâtlarini verenlerdir, onlar irzlarini koruyanlardir, su var ki, zevcelerine yâhud sag ellerinin mâlik olduklarina karsi müstesnadir, çünkü onlar kinanmis degildirler. O hâlde kim bunlarin ötesini isterse sübhe yok ki, onlar haddi asanlardir. Ve öyle mü'minler ki, onlar emânetlerine ve ahidlerine riayetkardirlar, onlar namazlarina devam ederler" (el-Mu'minûn: 23/1-9)[11].

2- Bize Süleyman ibn Bilâl (172), Abdullah ibn Dînâr(127)'dan o da Ebû Sâlih(101)'ten, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"îmân altmistan fazla su'bedir. Hayâ da îmândan bir su'bedir"*

buyurmustur [12].

3- Müslümân. Dilinden Ve Elinden Müslümânlarin Selâmette Kaldigi Kimsedir Bâbi

3- ..... Bize Su'be (160), Abdullah ibn Ebî's-Sefer'den ve Ismâîl ibn Ebî Hâlid(145)'den, onlar da Sa'bî'den, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S) söyle buyurmustur: *"Müslüman dilinden, elinden müslümânlarin selâmette kaldigi kimsedir. Muhacir de Allah'in nehy ettigini terk edendir".*
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ve Ebû Muâviye (194) dedi ki: Bize Dâvûd ibn Ebî Hind (139) Âmir es-Sa'bî'den tahdîs etti. Sa'bî: Ben Abdullah ibn Amr'dan isittim; o da Peygamber'den dedi.
Ve keza Abdu'1-A'lâ (189) Dâvûd'dan; o da Âmir'den, o da Abdullah ibn Amr'dan, o da Peygamber'den söyledi [13].

4- Müslümânlarin Hangisi Efdaldir Bâbi

4- ..... Ebû Mûsâ (R) söyle demistir:
- Yâ Rasûlallah! Müslümanlarin hangisi efdaldir? diye sordular. Rasûlullah (S):
- *"Müslümanlar, dilinden ve elinden selâmette kalandir"* buyurdu [14].

5- Yiyecek Yedirmek Islâm'dandir Bâbi

5- ..... Bize Leys ibn Sa'd (175) Yezîd(128)'den, o da Ebu'l-Hayr(90)'dan, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti (O söyle demistir): Bir kimse Rasûlullah'a:
- Islâm'in en hayirlisi hangisidir? diye sordu.
Rasûlullah (S):
- *"Yiyecek yedirmen, tanidigina tanimadigina selâm vermendir"* cevâbini verdi [15].

6- Kisinin Kendi Nefsi Için Arzû Ettigini Kardesi Için De Arzû Etmesi Îmândandir Bâbi

6- ..... Bize Müsedded ibn Muserhed (228) tahdîs edip söyle dedi:
Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân (198) Su'be ibn Haccâc'dan, o da Katâde ibn Diâme es-Sedîsî(117)'den, o da Enes ibn Mâlik(93)'ten, o da Peygamber(S)'den tahdîs etti.
Ve kezâ Hüseyin el-Muallim'den; dedi ki: Bize Katâde, Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Hiçbiriniz, kendiniz için arzû ettiginizi kardesiniz için arzû etmedikçe, (kemâliyle) îmân etmis olmaz"* buyurdu [16].

7- Rasûlullah(S)'i Sevmek Îmândandir Bâbi

7-.....Bize Ebû'z-Zinâd (130) el-A'rac(l 17)'dan, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
"Nefsim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasindan da, evlâdindan da daha sevgili olmadikça (kemâliyle) îmân etmis olmaz" ***[17]***.

8- Bize Ya'kûb ibn Ibrâhîm (252) tahdîs edip söyle dedi: Bize Ibn Uleyye (194) Abdulazîz ibn Suheyb'den, o da Enes'ten, o da Peygamber'den tahdîs etti. H ve keza bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip söyle dedi: Bize Su'be,

Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes söyle demistir:
Peygamber (S) söyle buyurdu:
"Hiçbiriniz ben ona babasindan da, evlâdindan da, bütün insanlardan da sevgili olmadikça (kemâliyle) îmân etmis olmaz".

8- Îmânin Tatliligi Babi

9-.....Bize Eyyûb es-Sahtiyânî (131) Ebû Kilâbe(104)'den, o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Kimde üç sey bulunursa îmânin tatliligini tatmis olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine baskalarindan daha sevgili olmak; bir kimseyi sevmek, fakat yalniz Allah için sevmek; (Allah onu küfürden kurtardiktan sonra) yine küfre dönmekten, atese atilacakmisçasina hoslanmamak" [18]

9- Bâb: (Kâmil) Îmânin Alâmeti Ensâr'i Sevmektir

10- ..... Bana Abdullah ibnu Abdillah ibn Cebr haber verip söyle dedi: Ben Enes(R)'den isittim; Peygamber (S) söyle buyurmustur: *"Kâmil îmânin alâmeti Ensâr'i sevmek, münafikligin alâmeti de Ensâr'a bugz etmektir"*[19]

10- Bâb [20]

11-.....Zuhrî söyle dedi: Bana Ebû Idrîs Âizu'llah ibnu Abdillah (80) haber verdi ki, Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) ki, birinci Akabe gecesinde bey'at eden on iki nakîbin biri olmus ve Bedir harbinde de hazir bulunmus idi; söyle demistir: Rasûlullah (S) etrafinda sahâbîlerinden bir cemâat mevcûd oldugu hâlde buyurdu ki: *"Allah'a (ibâdette) hiçbir seyi ortak kilmamak, hirsizlik yapmamak, zina etmemek, çocuklarinizi öldürmemek, kendiliginizden uyduracaginiz bir yalanla (kimseye) iftira etmemek, hiçbir ma'rûfta (iyi iste) isyan etmemek üzere bana bey'at (yânî benimle ahd) ediniz, içinizden sözünde duran olursa mükâfati Allah 'in üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapip da ondan dolayi dünyâda cezalandirilirsa, bu ceza ona keffârettir. Bunlardan birini yapip da yaptigi fiili Allah örterse, isi Allah'a kalir: Isterse onu afveder, isterse ona ceza verir".* Biz de bu sart üzere Peygamber'le bey'at ettik [21].

11- Bâb: Fitnelerden Kaçmak Dîndendir

12-.....Ebû Sâîd (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Yakinda (öyle fanâliklar meydana gelecek ki) bir müslümânin, kendi dînini fitnelerden selâmete kaçirmak için, dag baslarinda gezdirip, yagmur sularinin düstügü yerlerde (yânî vâdîler ve sahralarda) güdecegi davarlari, en hayirli mali olacaktir" [22].

12- Peygamber(S)'in *"Allah'i en çok bileniniz benim"* Sözü Ve Yüce Allah'in: *"Allah sizi yemînlerinizdeki lagvden dolayi sorumlu tutmaz, fakat sizi kalblerinizin azmettigi yeminler yüzünden muâhaze eder..."* (el-Bakara: 2/225) Kavli Sebebiyle Ma'rifetin, Kalbin Fiili Oldugu Babi [23]

13-.....Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine emrettigi zaman dâima takat getirebilecekleri isleri

emreder idi. (O zamân) sahâbîleri: Yâ Rasûlallah, biz senin gibi degiliz. Allah senin olmus olacak günâhlarina magfiret etmistir, derlerdi de, öfke alâmeti yüzünde bilinecek kadar kizar ve ondan sonra da: *"En ziyâde takvaliniz ve Allah'i en çok bileniniz, sübhesiz ki benim"* buyururdu[24].

13- Kisinin, Kâfirlige Dönmekten, Atese Atilacakmiscasina Hoslanmamasi Îmândandir Babi

14-.....Bize Su'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki:
"Kimde üç sey bulunursa imânin lezzetini tatmis olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine baskalarindan daha sevgili olan kimse; bir kulu seven, fakat yalniz Allah için seven kimse; Allah kendisini kâfirlikten kurtardiktan sonra yine kâfirlige dönmekten atese atilacakmisçasina hoslanmayan kimse"[25].

14- Îmân Ehlinin Ameller Sebebiyle Birbirlerinden (Faziletçe) Üstün Oluslari Babi

15-.....Bana Mâlik, Amr ibn Yahya el-Mâzinnî'den, o da babasindan, o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Cennet ahâlîsi cennete, ates ahâlîsi de atese girdikten sonra Yüce Allah: Kimin kalbinde bir hardal tanesi agirliginca îmân varsa atesten çikariniz, diye emreder. Bunun üzerine bu kimseler simsiyah kesilmis olduklari hâlde çikarilip Hayât (yâhud Haya) nehri içine atilirlar ve orada sel ugraginda kalan yabanî reyhan tohumlari nasil sür'atle yetisirse öylece yetisirler. Görmez misin, bunlar sapsari olarak ve iki tarafa salinarak (ne güzel) sürerler"[26].
Ve keza Vuheyb ibn Aclânî (105) dedi ki: Bize Amr ibn Yahya babasindan, o da Ebû Saîd'den bu hadîsi tahdîs etti ve bu rivayetinde "Hayât Nehri" ve "Hayirdan bir hardal tanesi" ta'bîrlerini söyledi[27].

16-.....Bize Ibrâhîm ibn Sa'd (l 10-183), Salih ibn Keysân'dan; o da Ibn Sihâb'dan, o da Ebû Umâme ibn Sehl'den tahdîs etti ki, o da Ebû Saîd Hudrî (R)'den söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
- *"Uyudugum esnada gördüm ki insanlar bana arz olunuyorlardi. Üstlerinde gömlekler vardi, bu gömleklerin bâzisi memelere ulasiyor, bâzisi daha kisa idi. Umer ibn Hattâb da bana arz olundu. Üstünde (eteklerini yerde) sürüdügü bir gömlek vardi."*
- Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.
- *"Dîn ile"* dedi[28].

15- Haya Imândandir Bâbi

17..... Bize Mâlik ibn Enes, Ibn Sihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah(106, 108)'den, o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki (söyle demistir): Rasûlullah bir gün Ensâr'dan bir kimsenin yanindan geçiyordu. Ensârî, kardesini hayadan men'ediyordu. Rasûlullah (S): *"Ona ilisme, çünkü haya îmândandir"* buyurdu[29].

16- Bâb: ***"... Eger tevbe ederler, namaz kilarlar, zekât verirlerse yollarim serbest birakin... "*** **(et-Tevbe: 9/5)**[30].

18-.....Bize Su'be, Vâkid ibn Muhammed'den tahdîs etti: söyle demistir: Ben babamdan isittim; Ibn Umer'den tahdîs ediyordu (O söyle demistir): Rasûlullah (S) söyle buyurdu:

"Allah'tan baska hakk ilâh olmadigina ve Muhammed'in Rasûlullah olduguna (zahirde) sehâdet, namazi ikaame, zekâti eda edinceye kadar insanlarla muharebe etmekligim bana emrolundu. Onlar bu isleri yapinca - Müslümanlik hakkinin geregi (olan haddler) müstesna- Islâm hakki olmak üzere canlarini ve mallarini benim elimden kurtarirlar. (Bâtinlarindan dolayi olan) hesâblarina gelince, o (hesabi görmek) Allah'a âiddir"[31]

17- Yüce Allah'in: *"Iste bu, sizin yapageldiginiz iyi amelleriniz sayesinde mîrasçi kilindiginiz Cennettir"* (ez-Zuhrûf: 43/72; küçük fark ile el-A'râf: 7/43) Kavlinden Dolayi "Îmân Ancak Ameldir" [32] **Diyen Kimse Babi**

Ve ilim ehlinden bir cemâat, Yüce Allah'in su: *"Iste Rabb'ina and olsun ki onlara, topuna yapmakta olduklari seylerden elbette soracagiz"* (el-Hicr: 13/92-93) kavli hakkinda (sorulacak sey) "La ilahe illa'llâh"tir dediler. Ve bir de *"Artik çalisanlar da bunun gibi (bir murâd için) çalismalidir"* (es-Sâffât: 37/61) [33] buyurdugu için (îmân kalbin, lisanin ve a'zâlarin amelidir).

19-.....Bize Ibn Sihâb, Saîd ibn Museyyeb (93 ? 95)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (söyle demistir): Rasûlullah'a:
- Amelin hangisi efdaldir? diye soruldu. Rasûlullah (S):
- *Allah'a ve Rasûl'üne îmân etmektir,* buyurdu.
- Ondan sonra hangisi? diye soruldu.
- *Allah yolunda cihâddir,* buyurdu.
- Ondan sonra hangisi? denildi.
- *Makbul olmus haccdir,* cevâbini verdi [34]

18- Bâb: Islâm Hakikat Üzere Olmadigi Zaman, Sirf Inkiyâd Için Yâhud Öldürülmekten Korkmaktan Dolayi Oldugu Zaman (Muteber Olmaz)

Çünkü Yüce Allah: *"Bedeviler îmân ettik dediler. De ki: Siz henüz îmân etmediniz, velâkin henüz îmân kalblerinizin içine girmemis oldugu hâlde Islâm 'a girdik deyin..."* (el-Hucurât: 49/14) buyurdu. Islâm hakîkat üzere olursa böylesi de zikri celîl olan Allah'in su: *"Hakk dîn, Allah indinde Islâm'dir"* (Âli Imrân: 3/19) kavlinin geregi üzere olmustur.[35]

20-.....Zuhrî söyle dedi: Bana Âmir ibn Sa'd(103,104),babasi Sa'd ibn Ebî Vakkas(R-55, 58)'dan haber verdi ki, söyle demistir: Rasûlullah (S) bir takim insanlara dünyalik veriyordu; bu Sa'd da orada oturuyordu. Derken Rasûlullah içlerinden en ziyâde begendigim birini birakti. Bunun üzerine:
- Yâ Rasûlallah! Fulâni niçin biraktin? Vallahi onu bir mü'min biliyorum, dedim.
- *Öyle deme, müslim (de),* buyurdu [36].
Bir müddet sustum. Nihayet o adam hakkindaki bilgim bana galebe etti de dayanamadim, yine sözümü tekrar ederek:
- Fulâni niçin mahrum biraktin? Vallahi ben onu mü'min biliyorum, dedim.
Yine:
- *Öyle deme, müslim (de),* buyurdu.
Ben yine sustum. Lâkin o zât hakkindaki bilgim bana galebe etti, sözümü tekrar ettim. Rasûlullah yine o sözü tekrar ettikten sonra:

- *Ey Sa 'd, bir adama, Allah onu yüzü koyun atese atmasin diye baskasini daha ziyâde sevdigim hâlde ihsanda bulundugum olur,* buyurdu [37].
Bu hadîsi Zuhrî'den Yûnus, Salih ibn Keysân, Ma'mer ibn Râsid ve Zuhrî'nin erkek kardesinin oglu Muhammed ibn Abdillah da rivayet etti[38].

19- Bâb: Selâm (Vermek) Islâm'dandir

Ammâr ibn Yâsir (37) söyle dedi: Üç seyi her kim biraraya getirebilirse îmâni tam toplamis olur: Nefsine karsi olsa da insafi elden birakmamak, herkese selâm vermek, fakîr iken de infâk eylemek [39].

21-.....Abdullah ibn Amr(R)'dan (söyle demistir): Bir kimse Rasûlullah'a:
- Islâm'in en hayirlisi hangisidir? diye sordu.
Rasûlullah (S):
"Yiyecek yedirmen, tanidigina ve tanimadigina selâm vermendir" buyurdu [40].

20- Hayât Yoldasina Nankörlük Etmek (Bir Nevi' Küfürdür) Ve Kâfirligin Berisinde Kâfirlik Vardir Babi[41]

Bu konuda Ebû Saîd Hudrî'den ve Peygamber(S)'den rivayet edilmis hadîs vardir [42].

22-..... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S):
- *Bana cehennem gösterildi, bir de gördüm ki cehennem ahâlîsinin çogu kadinlardir. Onlar küfr ederler,* buyurdu.
Bunun üzerine:
- Allah'a mi küfr ederler? diye soruldu. Peygamber:
- *Onlar kocalarina karis küfrün ederler, iyilige karsi küfrân ederler. Birisine bütün zaman ihsan etsen de sonra senden (hosuna gitmeyen) bir sey görse, "Ben senden hiçbir hayir görmedim" der* [43].

21- Ma'siyetler, Câhiliyyet Isi Nev'indendir Babi

Allah'a ortak kosma müstesna, bu Câhiliyyet islerinin sahihleri, bunlari islemeleri sebebiyle kâfir sayilmazlar. Çünkü Peygamber (S), Ebû Zerr'e: *"Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet ahlâki bulunan bir kimsesin"* buyurdu; Yüce Allah da: *"Sübhesiz ki Allah, kendisine ortak taninmasini magfiret etmez, ondan baskasini, dileyecegi kimseler için magfiret eyler..."* (en-Nisâ: 4/48,116) buyurdu [44].

23-..... Bize Su'be, Vâsil el-Ahdeb(120)'den, o da el-Ma'rûr ibn Suveyd'den tahdîs etti. O söyle demistir: Ben Rebeze köyünde Ebû Zerr'e kavustum. Toplami bir hullelik, yânî bir ridâ ile bir izâr-dan ibaret bir takimlik kumasin yarisi kendisinin, yarisi kölesinin sirtinda bulunuyordu. Ben kendisine böyle birer yari parçanin her ikisinin sirtinda ayri ayri bulunmasinin sebebini sordum. Bunun üzerine Ebû Zerr (R) söyle söyle anlatti: Ben bir kerre bir adamla sögüstüm de onu anasindan dolayi ayibladimdi. Peygamber (S) bana:
"Yâ Ebâ Zerr! Onu sen anasindan dolayi mi ayibliyorsun? Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet (ahlâki)

bulunan bir kimsesin. Hizmetçileriniz sizin öyle kardeslerinizdir ki, Allah onlari sizin ellerinizin altina emânet etmistir. Her kimin eli altinda kardesi bulunursa, ona yediginden yedirsin, giydiginden giydirsin. Onlara güçleri yetmeyecek zahmetli bir is yüklemeyiniz. Sayet yüklerseniz, onlara yardim ediniz" buyurdu [45].

22- Bâb: *"Eger mü'minlerden iki zümre birbirleriyle dögüsürlerse aralarim baristirin..."* (el-Hucurât: 49/9). Yüce Allah bu dögüsen kimselere mü'minler ismini verdi [46] .

24-.....Bize Eyyûb es-Sahtiyânî ile Yûnus ibn Abîd (139), Hasen el-Basrî(110)'den, o da el-Ahnef ibn Kays(67)'tan tahdîs etti. Söyle demistir: Su adama -Buhârî'nin Fiten'deki rivayetinde Peygamber'in amucaoglu Alî'ye- yardima gidiyordum. Ebû Bekre beni karsiladi ve:
- Nereye gidiyorsun? diye sordu.
- Su adama yardim etmek istiyorum, dedim. Ebû Bekre bana:
- Geri dön; çünkü ben Rasûlullah(S)'tan isittim: *"Iki müslümân kiliçlariyle karsilastiklari zaman, öldüren de ölen de cehennemdedir"* buyuruyordu [47].
- Yâ Rasûlallah! Öldüren böyle; ya ölene ne oluyor? diye sordum.
- *"Ölen de arkadasini öldürmege hirsli idi de ondan"* buyurdu.

23- Bâb: Zulmün Bâzisi Daha Hafiftir [48]

25-.....Bize Ebu'l-Velîd (227) tahdîs edip söyle dedi: Bize Su'be tahdîs etti. H Buhârî dedi ki: Ve bana Bisr ibn Hâlid (253) tahdîs edip söyle dedi: Bize Muhammed ibn Ca'fer (192 ? 194) Su'be'den, o da Süleyman ibn Mihrân(148)'dan, o da Ibrahim ibn Yezîd(96)'den tahdîs etti. Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: *"îmân edip de îmânlarina zulüm karistirmayanlar, iste emin olmak ancak onlarin hakkidir. Dogru yola giden de onlardir"* (el-En'am: 6/82) âyeti indigi zaman Rasûlulah(S)'in sahâbîleri: Hangimiz nefsine zulm etmemistir? dediler. Bunun üzerine: *"Allah'a ortak edinmek sübhesiz büyük bir zulümdür"* (Lukmân: 25/13) âyeti nazil oldu [49].

24- Münâfikin Alâmeti Babi

26-.....Bize Nâfi' ibn Ebî Âmir Ebû Süheyl, babasi Mâlik ibn Ebî Âmir(112)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Münâfikin alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler; va'd ettigi vakit sözünde durmaz; kendisine birsey emniyet edildigi zaman hiyanet eder"* buyurdu.

27-…..Bize Sufyân es-Sevrî (160), A'mes'ten; o da Abdullah ibn Murre(100)'den o da Mesrûk(63)'tan; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Dört sey her kimde bulunursa hâlis münafik olur; her kimde bunlarin bir parçasi bulunursa onu birakincaya kadar kendisinde münafikliktan bir huy kalmis olur. Bunlar sunlardir: Kendisine bir sey emniyet edildigi zaman hiyanet etmek; söz söylerken yalan söylemek; ahd ettiginde ahdini tutmamak; husûmet zamaninda da haktan ayrilmaktir".

Su'betu'bnu'l-Haccâc bu hadîsi Süleyman el-A'mes'ten rivayet etmekte Sufyân es-Sevrî'ye mutâbaat etti[50].

25- Bâb: Kadr Gecesini Tâatle Geçirmek Îmândandir [51]

28-.....Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): *"Her kim îmânindan dolayi ve ecrini yalniz Allah'tan umarak kadr gecesini tâatle geçirirse, onun lehine geçmis günâhlari magfiret olunur"* buyurdu.

26- Bab: Cihâd Îmândandir

29-.....Bize Ebû Zur'a ibnu Amr ibn Cerîr tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim; Peygamber (S) buyurdu ki: *"Allah kendi yolunda cihâda çikan kimseye: "Onu evinden çikaran sey yalniz bana îmân ve elçilerimi tasdik ise, nail oldugu ecir ve ganimetle (salimen yurduna) geri getireyim, yâhud cennete girdireyim" diye tekeffül etmistir. Ümmetime mesakkat verecek olmasaydim, hiçbir cihâd müfrezesinin arkasindan geri kalmazdim. Yemîn olsun ki Allah yolunda öldürülüp tiiriltilmemi, ondan sonra öldürülüp diriltilmemi, ondan sonra öldürülmemi ne kadar isterdim!"* [52]

27- Bâb: Ramazân Gecelerini Nafile Ibâdetle Geçirmek Îmândandir

30-.....Bana Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân(95)'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
"Her kim ramazânda îmâni sebebiyle ve ecrini yalniz Allah'tan umarak nafile ibâdetlerle ugrasirsa, kendisi lehine, geçmis günâhlari magfiret olunur" [53] .

28- Bâb: Mükâfatini Yalniz Allah'tan Umarak Ramazân Orucunu Tutmak Îmândandir

31-.....Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Her kim ramazân orucunu, îmâni sebebiyle ve mükâfatini yalniz Allah'tan umarak tutarsa, kendi lehine, geçmis günâhlari magfiret olunur" [54] .

29- *"Islâm Dîni kolayliktir"* ve Peygamber(s)'in: *"Allah'a en sevgili olan dîn müsâadekârlik (semahat) ve kolaylik üzerine kurulmus olan, hanîf Islâm Dîni'dir"* Sözü Babi [55]

32-....Bize Umer ibn Aliyy (190), Ma'n ibn Muhammed el-Gifârî'den; o da Saîd ibni Ebî Saîd el-Makburî(100)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Sübhesiz ki bu dîn kolayliktir. Hiçbir kimse yoktur ki, bu dîn hususunda (amellerim eksiksiz olsun diye) kendini zorlasin da dîn ona galebe etmesin (ve erinip büsbütün amelden kesilmesin). Öyle olunca ortalama gidin. (Eger en kâmili yapamazsaniz, ona) yaklasin, (az olsa da devamli amel ve ibâdetten dolayi) sevinin; sabah, aksam ve gecenin bir cüz'ünde (ibâdete tevfîk vermesi için Allah'tan) yardim isteyin" [56] .

30- Bâb: Namaz Îmândandir

Ve Yüce Allah: *"Allah îmâninizi zayi' edecek degildir…"* (el-Bakara: 2/143) kavliyle, Beytu'l-Makdis'e dogru kildiginiz namazlarinizi zayi' edecek degildir, ma'nâsini kasdeder [57] .

33- Bize Amr ibn Hâlid (229) tahdîs edip söyle dedi: Bize Zü-heyr ibn Muâviye (173) tahdîs edip söyle dedi: Bize Ebû Ishâk es-Sâbîî(127) Berâ ibn Âzib(R)'den söyle tahdîs etti:Peygamber (S) Medine'ye ilk geldiginde Ensâr'dan olan dedeleri (yâhud diger lâfza göre dayilari) yurduna musâfir oldu. Ve on alti yâhud on yedi ay

Beytu'l-Makdis'e dogru namaz kildi. Hâlbuki kiblesinin BeytuM-Harâm'a dogru olmasini arzu ederdi. Ka'be'ye yönelerek ilk kildigi namaz, ikindi namazi olmustu. Bir cemâat de O'nunla birlikte kildilar. Ondan sonra birlikte namaz kilanlardan biri namâzdan çikti.Mescidin birinde bulunan bir cemâate namâzdalar iken yolu ugradi. Onlara: "Rasûlullah ile birlikte Mekke'ye dogru namaz kildigima Allah için sehâdet ederim" deyince (namazlarini bozmadan) olduklari gibi Beyt'e döndüler.
Rasûlullah Beytu'l-Makdis'e dogru namaz kildigi sirada Yahûdîler ve Hristiyanlar O'ndan hoslanirlardi.Ka'be'ye dogru yüzünü döndürünce, bu fiilini begenmediler.
Zuheyr dedi ki: Bize Ebû Ishâk, Berâ'dan tahdîs etti. Berâ ibn Âzib bu hadîsinde söyle demistir: Kible tahvîl edilmeden evvel, ilk kibleye dogru namaz kilarak vefat etmis, öldürülmüs kimseler de vardi. Bunlar hakkinda nasil bir hüküm verecegimizi bilemedik. O zaman Yüce Allah: "Allah îmâninizi zayi' edecek degildir" (el-Bakara: 143) âyetini indirdi[58].

31- Kisinin Müslümanliginin Güzelligi Babi

34- Imâm Mâlik söyle dedi: Bana Zeyd ibn Eslem haber verdi. Ona da Ata ibn Yesâr haber verdi. Ona da Ebû Saîd Hudrî haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(S)'dan söyle derken isitmistir:
"Bir kul müslümân olur ve müslümânligi da güzel olursa, Allah onun evvelce islemis oldugu her kötülügünü örter. Ondan sonra sira kisasa (yânî mükâfat ve mücâzâta) gelir. Bir hasene, ondan yedi yüz kat büyük hasene ile; bir seyyie (yânî kötülük) ise, yalniz kendi misli ile karsilanir: meger ki Allah o seyyieyi afveder"[59].

35-..... Bize Ma'mer ibn Râsid, Hemmâm ibn Münebbih(131)'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Biriniz Islâm'a girisini güzel yaparsa, yapacagi her bir hasene, kendisi lehine on mislinden yedi yüz katina kadar büyük derecelerle yazilir; yapacagi her bir seyyie ise, ancak kendi misli ile yazilir"[60].

32- Bâb: Allah'a En Sevgili Olan Dîn (Ameli), En Devamli Yapilanidir [61]

36-..... Hisâm dedi ki: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr,
Âise(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), Âise'nin yaninda bir kadin varken yanlarina girdi.
- "Bu kadin kimdir?" diye sordu. Âise:
- Fulânca kadindir, dedi ve o kadinin kildigi namazlari anlatmaga basladi.
Rasûlullah ise:
- *"Bu sözü birak. Dâima elinizden gelecek seyleri yapiniz. Yoksa Allah'a yemîn olsun ki, siz usanmadikça Allah usanmaz"* buyurdu. Rasûlullah'in en ziyâde sevdigi dîn (yânî tâat), sahibinin devâmli olarak yaptigi idi [62].

33- Îmânin Artip Eksilmesi Ve Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi: *"Biz de onlarin hidâyetini artirmistik"* (el-Kehf: 18/13), *"...îmân edenlerin de inançlari artsin..."* (el-Müddessîr: 74/31)

Ve Allah: *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..."* (el-Mâide: 5/3) buyurdu. Binâenaleyh kemâlden bir sey eksildigi zaman, o eksiktir [63].

37-..... Bize Katâde, Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki: *"La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir*

arpa agirliginca hayr (yânî îmân) bulunan kimse cehennemden çikacaktir. La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir bugday agirliginca hayr bulunan kimse cehennemden çikacaktir. La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir zerre agirliginca hayr bulunan kimse cehennemden çikacaktir."
Ebû Abdillah Buhari söyle dedi: Ebân: Bize Katâde tahdîs etti; bize Enes Peygamber'den tahdîs etti, dedi. Bu isnâddaki hadîste "hayrdan" yerine "îmândan" ta'bîri geldi [64].

38-.....Bize Kays ibn Müslim (120), Tarik ibn Sihâb (83-R)'den haber verdi; söyle demistir: Yahûdîler'den bir kimse Umer ibn Hat-tâb(R)'a:
- Ey Mü'minlerin Emîri! Sizin Kitâb'inizda okumakta oldugunuz bir âyet var ki, biz Yahûdî topluluguna nazil olmus olaydi, nazil oldugu günü bayram edinirdik, dedi.
Umer:
- Hangi âyettir o? diye sordu. Yahûdî:
- *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladim ve size dîn olarak müslümânliktan hosnûd oldum..."* (el-Mâide: 5/3) cevâbini verdi.
Bunun üzerine Umer:
- Biz bu âyetin indigi günü de, yeri de biliyoruz (kiymetini takdîr ediyoruz). Bu âyet Peygamber'e bir cumua günü Arafa'da kaaim iken nazil olmustur, dedi [65].

34- Bâb: Zekât Islâmdandir

Ve Allah'in su kavli: *"Hâlbuki onlar Allah'a, O'nun dininde ihlâs erbabi muvahhidler olarak ibâdet etmelerinden, namazi dosdogru kilmalarindan, zekâti vermelerinden baskasiyle emrolunmamislardi. En dogru dîn de bu idi"* (el-Beyyine: 98/5)

39-.....Bana Mâlik ibn Enes, amucasi Ebû Süheyl ibn Mâlik'ten, o da babasi Mâlik ibn Ebî Âmir'den tahdîs etti ki, o, Talha ibn Ubeydillah(R)'dan söyle derken isitmistir: Necd ahâlîsinden saçi darmadiginik (fakîr) bir kimse Rasûlullah'a geldi. Uzaktan sesini karmakarisik duyuyor, fakat ne söyledigini anlayamiyorduk. Nihayet yaklasti; meger Islâm'in ne oldugunu soruyormus. Bu suâle karsi Rasûlullah(S):
- *Bir gün bir gece içinde bes namaz,* buyurdu. O zât:
- Üzerimde bu namazlardan baskasi da olacak mi? diye sordu.
- *Hayir, meger ki kendiliginden kilasin,* buyurdu. Ondan sonra Rasûlullah:
- *Bir de ramazân orucu,* buyurdu. O zât:
- Üzerimde bundan baskasi da olacak mi? diye sordu. O da:
- *Hayir, meger ki kendiliginden tutasin,* cevâbini verdi. Talha der ki: Rasûlullah, zekâti da ona söyledi. O zât yine:
- Üzerimde bundan baskasi da olacak mi? diye sordu. Yine Rasûlullah:
- *Hayir, meger ki kendiliginden veresin,* cevâbini verdi. Bunun üzerine (o Necdli fakîr zât):
- Vallahi bundan ne artik, ne eksik bir sey yapacak degilim, diyerek arkasini dönüp gitti. Bunu duyunca Rasûlullah:
- *Eger dogru söylüyorsa felah buldu gitti,* buyurdu [66].

35- Bâb: Cenazenin Arkasindan Gitmek Îmândandir

40- Bize Ahmed ibnu Abdillah ibn Alî el-Mencûfî (252) tahdîs edip söyle dedi: Bize Ravh (205) tahdîs edip

söyle dedi: Bize Avf ibn Ebî Cemile (146) Hasen Basrî'den ve Muhammed ibn Sîrîn(l 10)'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (ki Ebû Hureyre söyle demistir); Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Her kim îmâni sebebiyle ve sevabini-yalniz Allah'tan umarak bir müslümân cenazesi arkasindan gider ve üzerine namaz kilip gömülmesini bitirinceye kadar beraber bulunursa, iki kîrât ecr ile döner ki, kiratlarin her biri Uhud dagi gibidir. Her kim o cenaze üzerine namaz kilar da defn olunmadan evvel dönerse, bir kîrât ecr ile dönmüs olur".
Usmân ibn Ebî Heysem el-Müezzin (220), bu hadîsi Avf el A'râbî(146)'den rivayet etmekte Ravh'a mutâbaat etti. Dedi ki: Bize Avf, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere geçen hadîs gibi tahdîs etti [67].

36- Mü'minin, Farkinda Olmaksizin Amelinin Bâtil Olup Bosa Gitmesinden Korkmasi Babi

Ibrahim et-Teymî (192): "Sözümü amelimle ne zaman karsilastirdim ise yalanci çikmaktan korkmusumdur" dedi. Ibn Ebî Muleyke (117): "Peygamber'in sahâbîlerinden otuz zâta yetistim; hepsi de münafik olmaktan korkuyorlardi, içlerinde, benim îmânim, Cibrîl ve Mîkâîl'in îmâni gibi saglam ve nifak ariz olmaktan masundur diyen de hiç yoktu" dedi. Hasen el-Basrî (110?)'nin de: "Allah'tan mü'minden baskasi korkmaz, münafiktan baskasi emîn olmaz" dedigi zikrolunur. Ve Yüce Allah'in: *"... Bir de onlar isledikleri (günâh) üzerinde, bilip dururlarken israr etmeyenlerdir"* (Ali-Imrân: 3/135) kavlinden dolayi, tevbe etmeksizin nifak ve ma'siyette israr etmekten korkulur [68].

41-.....Zubeyd (122) dedi ki: Ben Ebû Vâil(100)'e Murcie firkasi hakkinda sordum. Bunun üzerine söyle dedi: Bana Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Müslüman'a sövmek fisk, onunla kital etmek küfürdür"* buyurmustur [69].

42-..... Bize Ismâîl ibn Ca'fer, Humeyd(143)'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes söyle dedi: Bana Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) haber verip söyle dedi: Rasûlullah (S), Kadr gecesini haber vermek üzere (hücresinden) çikti. Derken müslümanlardan iki kisi kavga ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:
"Ben size Kadr gecesini haber vermek üzere çikmistim. Fulân ile fulân kavga ettiler de o bilgi ref olundu. Ihtimâl ki, hakkinizda bu daha hayirlidir. Artik siz Kadr gecesini (yirmiden sonraki) yedinci veya dokuzuncu veya besinci gecelerde arayiniz" buyurdu [70].

37- Cibrîl'in Peygamber'e Îmândan, Islâm'dan, Ihsandan, Kiyamet Vaktinin Bilgisinden Sormasi Ve Peygamberin Ona Bunlari Beyân Etmesi Babi

Ve sonra Peygamber: *"Cibril aleyhi's-selâm sizlere dîninizi ögretmek için geldi"* buyurdu da, Abdu'1-Kays hey'etine îmândan olarak beyân ettigi seylerle ve Yüce Allah'in: *"Kim Islâm'dan baska bir dîn ararsa ondan bu dîn asla kabul olunmaz..."* (Âli imrân: 3/85) kavli ile birlikte, buradaki hadîste zikrolunan seylerin hepsini dîn yapti [71].

43-..... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Bir gün Rasûlullah(S) meydanda oturuyordu. Yanina bir adam geldi ve:
- îmân nedir? diye sordu. Rasûlullah:
- *îmân Allah 'a, meleklerine, Allah 'a kavusmaya, peygamberlerine inanman; kezâlik (öldükten sonra) dirilmeye inanmandir,* cevâbini verdi.

O zât:
- Islâm nedir? dedi. Rasûlullah:
- *Allah'a ibâdet edip, O'na hiçbir seyi ortak kilmaman, namazi dosdogru kilman, farz edilmis olan zekâti vermen, ramazânda oruç tutmandir,* buyurdu.
Sonra o zât:
- Ihsan nedir? diye sordu. Rasûlullah:
- *Allah'i sanki görüyormussun gibi ibâdet etmendir; egersen Allah'i görmüyorsan sübhesiz O seni görmektedir,* buyurdu.
O zât:
- Kiyamet ne zaman? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:
- *Bu mes'elede sorulan, sorandan daha âlim degildir. (Su kadar var ki kiyametten evvel zuhur edecek) alâmetlerini sana haber verecegim. Ne zaman satilmis câriye sahibini (yânî efendisini) dogurur*[72]*, kim idikleri belirsiz deve çobanlari yüksek bina kurmakta biri-biriyle yarisa çikarsa kiyametin alâmetleri görülmüs olur*[73]*. (Kiyametin vakti) Allah'tan baska kimsenin bilmedigi bes seyden biridir,* buyurduktan sonra: *"O saatin ilmi süphesiz ki Allah'in nezdindedir. Yagmuru (mukadder olan vakitte ve yerde) O indirir. Rahimlerde olani O bilir. Hiçbir kimse yarin ne kazanacagim bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde ölecegini bilmez- Sübhesiz Allah (herseyi) bilendir. Herseyden haberdârdir"* (Lukmân: 31/34) âyetini tilâvet eyledi. Sonra o zât arkasini dönüp gitti. Rasûlullah: *"Onu geri getirin"* diye emretti; fakat sahâbîler onun izini bulamadilar. Bunun üzerine Rasûlullah: *"Iste bu Cibril'dir. Insanlara dînlerini ögretmek için geldi"* buyurdu.

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Rasûlullah bu hadîste zikredilen seylerin hepsini îmândan kildi[74].

38- Bâb [75]

44-.....Abdullah ibn Abbâs haber verip, söyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber verdi ki, Hirakl ona söyle demistir: "Ben sana; onlar (yânî müslümânlar) artiyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum. Sen, onlarin artmakta olduklarini söyledin, îmân keyfiyyeti de tamâm oluncaya kadar hep böyle gider. Ben sana, içlerinde O'nun dînine girdikten sonra begenmemezlikten dolayi dînden dönen var midir diye sordum. Hayir, dedin, îmân da, mûcib oldugu insirah ve ferahlik kalblere karisip köklesince böyle olur; hiçkimse onu sevmemezlik ermez..." [76]

39- Dînini Tertemiz Yapmak Isteyen Kimsenin Fazileti Babi

45-.....Âmir dedi ki: Ben Nu'mân ibn Besîr(64-R)'den söyle derken isittim: Ben Rasûlullah(S)'dan söyle buyururken isittim: *"Halâl belli, haram da bellidir. Ikisi arasinda (halâl mi, haram mi belli olmayan bir takim) sübheli seyler vardir ki, çok kimseler bunlari bilmezler. Her kim sübheli seylerden sakinirsa, irzini da, dînini de tertemiz tutmus olur. Her kim sübheli seylere dalarsa, (içine girmek yasak olan) koruluk etrafinda davarlarini otlatan bir çoban gibi, çok sürmez içeriye dalabilir. Haberiniz olsun, her devlet baskaninin kendine mahsûs bir korulugu olur. Gözünüzü açin; Allah'in yeryüzündeki korulugu da haram ettigi seylerdir. Haberiniz olsun ki, bedenin içinde bir lokmacik et parçasi vardir ki iyi olursa bütün beden iyi olur; bozuk olursa bütün beden bozulur. Iste o(et parçasi)kalbdir"*[77].

40- Bâb: Ganimetten Beste Birini (Devlete) Vermek Îmândandir [78]**.**

46- Bize Aliyyu'bnu'1-Ca'd (230) tahdîs edip söyle dedi: Bize Su'be, Ebû Cemre ed-Dab'î(128)'den haber verdi. Ebû Cemre söyle dedi: Ben Ibn Abbâs'in maiyyetinde oturuyordum; Ibn Abbâs beni kendi seririnin üzerine oturtur idi. Bana: Benim yanimda ikaamet et, sana kendi malimdan bir hisse ayirayim, dedi. Bunun üzerine ben onun maiyyetinde iki ay ikaamet ettim. Sonra Ibn Abbâs söyle dedi: Abdu'l-Kays hey'eti[79] (Bahreyn taraflarindan) Peygamber'in yanina geldikleri zaman, Peygamber (S):
- *Sizler kimlerdensiniz, yâhud: Nerenin hey'etisiniz?* diye sordu. Onlar:
- Biz Rabîa kabîlesindeniz, dediler.
- *Hosgeldiniz, Allah sizleri utandirmasin, pisman etmesin,* buyurdu.
Bunun üzerine:
- Yâ Rasûlallah, biz sana yalniz haram ayda gelebiliriz. Seninle aramizda kâfir olan Mudar kabilelerinden su topluluk vardir. O hâlde bize kestirme bir sey emret de geride kalanlarimiza haber verelim; o sebeble de cennete girelim, dediler. Peygamber'e içkileri de sordular.
Peygamber onlara dört sey emretti, dört seyden de nehy etti. Onlara yalniz Allah'a îmân ile emrettikten sonra:
- *Yalniz Allah'a îmân etmek ne demektir, bilir misiniz?* diye sordu.
Onlar:
- Allah ve Rasûl'ü en iyi bilendir, dediler. Peygamber:
- *Allah'tan baska ilâh olmadigina ve Muhammed'in Allah'in elçisi olduguna sehâdet, namazi dosdogru kilmak, zekâti eda etmek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetin beste birini vermenizdir,* buyurdu.
Keza onlari dört seyden, yâni hantem, dubbâ', nakîr, müzeffet (denilen kaplara hurma yâhud üzüm sirasi koymak)ten nehyetti. Ibn Abbâs'in müzeffet yerine mukayyar dedigi de rivayet edilmistir [80].
Bunun ardindan Rasûlullah o hey'et ferdlerine:
- *Bu emrettiklerimi iyice belleyiniz ve bunlari arkanizda biraktiginiz kimselere haber veriniz,* buyurdu [81].

41- Amellerin Ancak Niyet Ve Ihlâs Ile Muteber Olacagina Ve Herkesin Eline Ancak Niyet Ettigi Seyin Geçecegine Delîl Olarak Gelen Hadîs Babi

Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beserî muameleler bu kelâma girmistir. Çünkü Allah da: *"De ki: Herkes kendi sâkilesine göre amel eder... "* (el-Isrâ: 17/84) buyurdu. "Sâkilesine göre" demek "niyetine göre" demektir. *"Kisinin, sevabini yalniz Allah'tan umarak kendi ailesine yaptigi harcamasi da kendisi lehine bir sadakadir"* ve keza Peygamber (S): *"(Fetihten sonra hicret yoktur) Lâkin cihâd ve niyet vardir"* buyurdu [82].

47-.....Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Muhammed ibn Ibrahim'den, o da Alkame ibn Vakkaas'tan;o da Umer(R)'den haber verdi ki, Umer söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Ameller niyete göredir. Her bir kimse için ancak niyet ettigi sey vardir. Binâenaleyh her kimin hicreti Allah'a ve Rasûl'üne yönelmisse, onun hicreti Allah'a ve Rasûl'ünedir. Artik nail olacagi bir dünyâ veya evlenecegi bir kadindan dolayi hicret etmis kimse varsa, onun hicreti, hicretine sebeb olan seyedir"

48-...,... Bana Adiyyibn Sabit (l 66) haber verip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den isittim, o da Ebû Mes'ûd(31)'dan; Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Bir kimse ecrini yalniz Allah'tan umarak ailesine infâk ettigi zaman, onun bu nafakasi kendisi lehine bir sadaka olur".

49-.....Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) ogluna söyle haber vermistir:
Rasûlullah (S) bana hitaben söyle buyurdu: *"Sübhesiz sen, Allah rizâsini arayarak yapacagin her bir harcamadan dolayi muhakkak ecre nail olacaksin, hattâ esinin agzina verdigin lokmaya kadar"* [83]

42- Peygamber(S)'in: *"Dîn ancak Allah için, Rasûlü için, Müslümânlarin imamlari için ve bütün halk için nasihattir"* Kavli Ile, Yüce Allah'in: *"Allah için ve Rasûlü için nasihat ettikleri takdirde..."* (et-Tevbe: 9/91) Kavli Babi [84]

50-.....Bana Kays ibn Ebî Hâzim'dan.o da Cerîr ibn Abdillah(74-8)'dan tahdîs etti; o söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'a namazi ikaame etmek, zekât vermek, her müslümâna nasihat edip hayirhah olmak üzere bey'at ettim.

51-.....Bize Ebû Avâne, Ziyâd ibn Ilâka(125)'dan tahdîs etti. Söyle demistir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'dan söyle derken isittim: Basra vâlîsi Mugîre ibn Su'be'nin vefat ettigi gün (50) ayaga kalkti da, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: Basiniza bir emîr gelinceye kadar tek ve ortaksiz olan Allah'a ittikaa, vakaar ve sekinet üzere bulunmanizi tavsiye ediyorum. Zîrâ emîriniz simdi buraya geliyor, diye nasihat etti. Müteakiben: (Vefat eden) Emîriniz için Allah'tan afv dileyiniz, çünkü o afvi severdi, dedikten sonra amma ba'du: Ben Peygamber(S)'e gelip:
- Müslüman olmak üzere sana bey'at edecegim, dedim.
Sart ettigi seyler arasinda her müslümâna hayirhah olmayi da sart etti. Ben de bu sart üzerine bey'at ettim. Su mescidin Rabb'ina yemîn ederim ki, ben sizin nasihat ediciniz, yânî hayirhâhinizim, dedi.
Cerîr ibn Abdillah bu hutbeden sonra istigfar ederek (minberden) indi[85]

---

[1] Rasûlullah'a vahyin nasil basladigi bâbi, el-Câmi'u's-Sahîh'in evvelinde kitaba bir mukaddime gibi oldugu için, onu "kitâb" sözüyle degil de "bâb" sözüyle zikretti. Bundan sonra da fikih bâblari yolu üzere diger "kitâb"lan zikretmeye basladi, îmân Kitâbi'ni digerlerinden öne geçirdi. Çünki o, hepsinin temeli ve dayanagidir. Zîrâ geri kalanlar onun üzerine kurulmus ve onunla sartlandirilmislardir; iki darda kurtulus ancak onunladir. Bundan sonra "Ilim Kitâbi"ni getirdi. Çünkü ondan sonra gelecek olan kitâblarin hepsinin medari, dönüp dolasacagi yer, ilimdir; hepsi onunla bilinecek, onunla ayrilip tafsîl edilecektir. Ilim Kitâbi'ni îmân'dan sonra getirmesi, îmânin mükellef üzerine ilk vâcib olan sey olmasindan yâhud mutlak olarak islerin en faziletlisi, en üstünü, en sereflisi olmasindandir. Nasil olmasin ki, îmân, ilim ve amelce her hayrin baslangici, incelik ve büyüklükçe her kemâlin çikis yeridir... (Umdetu'l-Kaarî, s.119)
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/160.

[2] Buhârî, burada îmânin artmasi husûsuna delîl olmak üzere sekiz âyet zikretti; artmayi kabûl eden her sey zarûrî olarak eksilmeyi de kabûl edecektir.
Eski hadîscilerin îmân mes'elesindeki maksadlarini beyânda sârihlerin sözleri muztarib oldu. Söyle ki, onlar kalbiyle tasdik, diliyle ikrar edip de amel etmeyene o mü'mindir dediler. Ve ameller îmândandir diye de hükmettiler. Cüz' olmadan küllün mevcûd olmamasi kendilerine müskil oldu.
Bana göre bu mes'elede hakk sudur: îmân iki türlüdür: Biri sirf inkiyâd îmâni'dir; ona dünyâ hükümleri müteferri' olur. Buhârî buna "Bâb: Islâm hakîkat üzere olmadigi zaman" basliginda tenbîh etmistir. Ikincisi hakîkî îmân' bütün insanî kuvvetleri toplayan kisiye de yine mecaz olmayarak "o erkektir" deniliyor. Iste bunun gibi kendisinde yalniz tasdîk ve ikrar bulunan kimseye, mü'min deniliyor; bu iki sifatla beraber sâlih ameli de cami' olan kimseye de mecaz olmayarak "o mü'mindir" deniliyor. Bu da îmânin bir yakînlik derecesinden ibaret olmasidir (Sah Veliyyullah, Serhu Terâcim...,s.7-8).
Bu konuda et-Tevbe: 9/124. âyetinin tefsir özeti:
"Bir îmân ziyâde etmek mefhûmu, mevcûd bir îmâna daha yüksek bir kuvvet ve revnak vererek heyecan ve kemâlini artirmak veyâhud yeni bastan bir hakîkat tasdîk ettirmek ma'nâlarindan daha umûmîdir ki, evvelki keyfiyyet, ikinci de kemmiyyet bakimindan ziyâdedir. Bir hakikate nazaran îmân isi tek oldugundan, bunda kemmiyyet i'tibâriyle degil, ancak keyfiyyet i'tibâriyle bir ziyâde ve noksan düsünülebilir. Bu haysiyyetle peygamberler ve siddîklar ile digerlerinin îmân mertebeleri arasinda farklar bulunur. Nitekim Ibrahim Peygamber'in *"Lâkin kalbimin yatismasi için"* (el-Bakara: 2/260) demesi, bu nes'enin kemâlinin en sonunu talebdir. Yine bu bakimdandir ki, "Haber almak, gözle görmek gibi degildir". Gayb ile suhûd, duygu ile görgü, bedahet ile istidlâl arasinda, hattâ hafizadaki suhûdun hâtirasiyle hâldeki suhûd arasinda ancak zevk ile erilebilen bir kuvvet ve vuzûh farki vardir ki, bu vuzûh, yakînin aslina degil, kemâl ve keyfiyyet derecesine âiddir. Lâkin îmân, müteaddid islere ilgisi bakimindan düsünüldügü zaman müteaddid tasdîkler arka arkaya geleceginden, bunda îmân kemmiyet i'tibâriyle de artar. Meselâ hem namaza, hem zekâta inanmakta, yalniz namaza inanmaktan ziyâde bir îmân vardir. Kezâlik hem geçmis kitâblara, hem de Kur'ân'a îmân eden müslimde, yalniz Tevrat ve Incil'e inananlardan ziyâde bir îmân vardir. Bu suretle nazil olan teklîfler ve hükümlerin artmasi nisbetinde, îmânin kemmiyyeti de artar. Ve bu haysiyyetle hükümlerin tafsilâtina vâkif olan âlimlerin îmâni, her hâlde avamdan ziyâde olur. Keyfiyyet cihetiyle ise bil'akis olmak mümkündür. Halktan birinin icmâlî îmâninda, bir âlimin tafsîlî îmânindan ziyâde bir kuvvet ve nes'e bulunabilir. Bir de îmân vücûdî, küfr ise ademî oldugundan, îmânin kendisinde küfre nazaran bir vücüd ziyâdesi vardir. Bir kâfir, îmâna geldigi zaman, geçmis hâline nazaran vücûdunda ve kalbinde bir ziyâdelik kazanmis, bir nemâ hâsil etmis olur. Bu veçhile "Hanginize bu bir îmân ziyâde etti?" sözü, gerek keyfiyyet gerek kemmiyyet

i'tibâriyle îmân artmasini nefy ve inkâr ma'nâlarina sâmil oldugu gibi, îmân aslinin nefy ve inkârini da is'âr eder..." (Hakk Dîni, III, 2649-2650).
... Sekînet bu sebeble mü'minlerin üzerine iner ve inmesiyle onlari bulunduklari îmân mertebesinden muayene makaamina nakleder. Ve böyle iyân ile îmânlarini katlar ki, îmânlari ile beraber îmân artirsinlar diye. Basît olan îmân, aslinda ziyâde ve noksan olmasa bile, te'yîd edicileri arttikça îmânin kemâlinin de artacaginda sübhe yoktur. Bir de îmânin sebebleri ve ilgilendigi seyler arttikça, tevhîdin asli olan îmân bir agaç gibi dallarini ve budaklarini artira artira nesv-ü-nemâ bularak, nihayet istenen meyvelerini verir, îmânin aslina nazaran ise ziyâde ve noksan, siddet ve za'f ile tefsîr olunur. Çünkü asil tasdîk kemmiyyet kabîlinden degildir (el-Feth: 48/4. Âyetin tefsîrinden, Hakk Dîni, VI, 4410).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/162-163.
[3]
Bu ma'nâda gelmis müsned sahîh hadîsler vardir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/163.
[4]
Bu, Buhârî'nin sihhatine hükmettigi tarîklerdendir. Bunu Umer ibn Abdilâziz'in: "îmâni kemâle erdirmistir" sözü sebebiyle, îmânin artip eksilecegi hususuna delîl olarak zikretmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/163.
[5]
Bu eseri, Ahmed ibn Hanbel ve Ebû Bekr ibn Ebî Seybe, Esved ibn Hilâl'e varan sahîh bir senedle vasl etmislerdir. Delâlet vechi açiktir. Muâz, mü'min bulundugu için îmânin aslina haml edilmesi ihtimâli yoktur, ancak Allah'i zikr etmekle îmânin artmasi murâd edilmis olmasina hamledilir.
Kaadî Ebû Bekr ibnu'l-Arabî söyle dedi: Bu sözde artmaya bir taalluk yoktur. Zîrâ Muâz ancak îmân yenilemeyi kasdetmistir. Çünkü kul faraza ilk defa mü'min olur, sonra da her düsünüp fikr ettikçe evvelâ nefy ettigi seyi sonradan isbât etmek suretiyle, devamli îmâni yenileyici olur. Çünkü îmân yenilemek îmândandir.
Bunlar Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Bunlar iki nev' üzeredirler: Birisi cezm sîgasiyle zikretmekte olduklaridir ki, bu, Buhârî tarafindan sahîhlikle hükümdür. Ikincisi cezm sîgasiyle olmayarak zikretmekte oldugu seylerdir ki, bunlarda Buhârî'nin sihhat hükmü yoktur. Buradaki ta'lîkler birincisi nev'indendirler. Bunlari, Buhârî, îmânin artip eksilecegine delîl olarak zikretmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/163.
[6]
Bu ta'lîk, Taberânî'nin sahîh bir senedle vasl ettigi bir eserin bir tarafidir; tamâmi söyledir: = Yakîn, îmânin tamâmidir, sabr da îmânin yarisidir". Bu haberi Ebû Nuaym ve Beyhakî tahrîc etmislerdir. Buhârî, isaretle delâlet eden kismi kisaca almak ve sarahatle delâlet eden kismi hazf etmek hususundaki âdeti üzere yürümüstür. Çünkü nisf lâfzi, îmânin cüz'lere ayrilmasinda sarihtir.
Ahmed ibn Hanbel, Abdullah ibn Hakîm tarikindan Ibn Mes'ûd'un: "Yâ Allah, bizim îmânimizi, yakînimizi ve fikhimizi artir!" der idigini rivayet etti. Bunun isnadi sahihtir. Fakat musannif Buhârî, zikrettigim sebebden dolayi, bunu zikretmiyor (Ibn Hacer).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/164.
[7]
Ibn Umer'in bu sözünün ma'nâsi, Müslim'in Sahîh'inde Nevvâs (R)'dan merfû' olarak gelmistir (el-Birr ve's-Sila, 5. Bâb, "2553").
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/164.
[8]
Ibn Umer'in ta'lîkini, Abd ibn Humeyd Tefsîr'inde vasl etmistir. Ibn Abbâs'inkini de Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmistir. Bundan murâd, Kitâb ve sünnet delillerinin, îmânin artip eksilmesi hususunda birbirlerini takviye edip durduklari sey, bütün peygamberlerin serîatinden ibâret oldugudur. Nitekim Yüce Allah, Kitâb'inda söyle buyurmustur:
"O, dîni dogru tutun, onda tefrikaya düsmeyin diye (asl-i) dînden hem Nuh 'a tavsiye ettigini, hem sana vahyettigimizi, hem Ibrâhîm'e, Mûsâ'ya ve Isâ'ya tavsiye ettigimizi sizin için de seriat yapti.," (es-Sûrâ: 42/13). Yânî bütün ümmetler dînin asillarinda birlesmisler, feri'lerinde taaddüd etmislerdir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/164.
[9]
Bu, bes rüknü ile islâm'in hâlini, bes direk üzerine dikilen çadirin hâline benzetmedir. Islâm binasinin rükünlerinin, etrafinda deverân etmekte oldugu mihveri "La ilahe illellâh... " sehâdetidir. îmânin kalan su'beleri, yan direkleri gibidir.
Bu bes sey, bir zümrenin yerine getirmesiyle digerlerinden sakit olmayan, muhakkak her sahsin yerine getirmesi lâzim gelen aynî farzlardandir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/165.
[10]
Bu bâb ve bundan sonraki bâblarin hepsi, birinci bâbla alâkalidir ve hepsi de îmânin kavl ile amelden ibâret olup, artar eksilir bulundugunu beyân edicidirler (Aynî).
Bu âyet, görülecegi gibi, bütün insanî kemâlleri sarahaten yâhud zimnen delâlet ederek toplamaktadir. Insanî kemâller bütün çokluklari ve su'belenmeleriyle beraber, üç seye inhisar eder: I'tikaad sahîhligi, iyi geçinme ve nefis temizligi. Birincisine "Men antene billahi... ve'n-Nebiyyine" kavli ile; ikincisine "Ve âte'l-mâle... " kavli ile; üçüncüsüne de "Ve ekaame's-salâte... " kavli ile isaret edilmistir. Bundan dolayi, îmân ve i'tikâadina nazaran bunlari kendisinde toplayani, sâdiklik vasfi ile vasifladi. Halk ile muasereti ve Hakk ile muamelesine i'tibâr ederek de takva ile vasifladi. Rasûlullah da: "Kim bu âyetle amel ederse îmânini kemâle erdirmistir" kavli ile buna isaret buyurdu. Iste bu, müellif Buhârî'nin, bu âyetle istidlal etmesinin vechi ve bunu bâb basina koymasinin uygunlugu cihetidir. Sonra Buhârî bu maksad için diger bir âyetle de istidlâl etti (Kastallânî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/166.
[11]
Bu âyetlerden de bilindi ki, kendisiyle felah ve necat hâsil olacak olan îmân, içinde bu söylenen ameller mevcûd bulunan îmândir. Ibn Battâl söyle dedi: Tasdîk, îmân mertebelerinin birincisidir.Imâni tam ve kâmil kilmak ise, ancak zikr olunan bu islerle olur. Buhârî, îmâni kemâle ulastirmayi irâde etmistir (Kirmâni).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/166.
[12]
Hadîsteki Su'be ile murâd haslettir; yânî îmân birçok hasletlere sâhibdir.
Hayâ; tevbe ve rucû' ma'nâsinadir. Hayâ ve istihyâ, utanmak ma'nâsinadir. Mütercim der ki, Zemahserî ve Matarzî dediler ki, haya ve istihyâ maddesi hayâttan alinmistir... Haya levm, ayiblama ve kötüleme olunacak vaziyetlerden sakinmak sebebiyle, insan hayâtina ariz olan tagayyür ve inkisâr (yânî degisme ve kirilma)'dan ibârettir. "Hayiye" kelimesi de bu haletten nâsî hayâtin vaziyeti mütegayyir oldu demektir ki, ondan utanmak ile ta'bîr olunur. Ve Seyyid Serif dedi ki, hayâ iki nevi' olur: Birisi nefsânî ki, Hz. Hudâ onu nefislerde halk ve ibdâ' eylemistir; yânî fitrî olur; insanlarin yaninda avret yeri açmaktan hayâ gibi. ikincisi, îmânî olur. Mü'min olan kimsenin Allah'tan korktugu için ma'siyetlerden çekinmesinden ibârettir (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/166-167.
[13]
Buhârî burada bu iki ta'lîki getirdi. Buhârî birinci ta'lîk ile Sa'bî'nin Abdullah ibn Amr'dan isitmesini beyân etmek istedi... Ikinci ta'lîk ile de Abdu'l-A'lâ'nin rivayetinde mübhem birakilan Abdullah'in, Ebû Muâviye rivayetinde beyân edilen, Abdullah ibn Amr'dan ibaret olduguna tenbîh etmek istedi..
Bu, Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Çünkü Buhârî, Ebû Muâviye'ye ve Abdu'l-A'lâ'ya kavusamadi. Bunlardan kendisine birer vâsita ile ulasip asli i'tibâriyle müsned ve muttasil olan bu iki isnadi ta'lîkan zikretti; bunlarin muallakligini göstermek için de "Haddesenâ" yâhud "Ahbaranâ"yi kullanmayip, yine cezm ve kat'iyyet ifâde eden "Kaale" ile sevketti. Bu ise caizdir. Çünkü bu, istishâd ve mutâbaat içindir; müstakillen kendisiyle istidlal etmek degildir (Kirmânî, Ibn Hacer ve Aynî).
Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Çünkü geçen bâbda îmânin birçok su'beleri oldugu zikredilmisti; bu bâbda da bu su'belerden ikisi zikredilmektedir ki, onlar da

müslümânlarin müslümânin dilinden ve elinden selâmeti, muhacir de nehy edilenlerden ayrilandir. Bunda müslümânlari, eza verecek her seyi terke tesvîk vardir. Bundaki sirr da bütün insanlarla iyi huylu olmaktir. Nitekim Hasan Basrî ebrârin tefsîrinde: Onlar zerreye(yanî küçük karincalara bile) eziyyet vermeyenler ve serre râzî olmayanlardir, demistir...(Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/167-168.

[14]
Her iki bâb arasindaki münâsebet açiktir. Çünkü ikisi de müslümâna hass olan vasiflardan bir vasfin beyâni hakkindadir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/168.

[15]
Insanlara yiyecek yedirmek Islâm'in yâhud îmânin su'belerindendir. Bu, cömerdlik ve iyi ahlâkin emâresindendir. Bunda muhtaçlar için menfaat, Peygamber'in meded ve yardim istedigi açligin kapatilmasi ve giderilmesi vardir. Herkese selâm vermek ise müslümânlara kanat açmaya ve tevâzu'ya delâlet eder. Bunda da kalblerin yaklasmasina, kelimelerin toplanmasina ve birbirlerine meveddet ve muhabbete tesvîk vardir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/169.

[16]
el-Hubb, "hâ"nin dammi ve "bâ"nin tesdîdiyle dostluk ve sevgi ma'nâsina isimdir. Müellif Basâir'de bu resme tahkîk eylemistir ki, ma'lûm ola ki isbu hubb maddesi lûgatta bes ma'nâ üzere devr edicidir: **a.** Safâ ve beyaz ma'nâsina... **b.** Uluvv ve zuhûr ma'nâsina... **c.** Lüzûm ve sübût ma'nâsinadir; deve çöktügü ve kalkmadigi zaman habbe'l-baîru derler, **d.** Hulûs ve lubâb ma'nâsinadir: Kalbin özü ve dâhili demek olan habbetu'l-kalb sözü bundandir. Hubûbât'in tekili olan habbe de bundandir, çünkü bir seyin asli ve kivâminin maddesidir, **e.** Hifz ve imsak ma'nâsinadir. Içinde suyu muhâfaza edip tutmakta olan kaba habbu'lmâ' denmesi de bundandir. Bunda ayni zamânda sübût ma'nâsi da vardir. Hâsili zâhir bir istir ki, isbu bes ma'nâ mahabbet ve vedâdin lâzimelerindendir. Zîrâ kalbin safâsi, irâdesi ve derûnun taalluku mahbûb tarafina kemâl üzere uluvv ve zuhûru ve sübûtunun luzûmu ve muhibbin kalbinin özü mahbûba ihale olunmasi ve derûnda alâkasinin mahfuz olmasi ve mahabbet bâ'binda derkâr-dir. Bu vechile mahabbet husûsunda anilan bes ma'nâ topluca gerçeklesmistir. Hulâsa bu ma'nâlari câmi olan mefhûma delâlet edici olmak için hubb maddesini koydular ki, bogazin en ötesinden olan hâ harfiyle dudak harfi olan bâ'dan mürekkeb oldugu için, gûyâ ki muhibbin ibtidâ ve intihâ hâl ve sâni bastanbasa mahbûbuna münhasir olup, araya sâir esyânin girmesi olmadigini telmîh ve is'âra mebnîdir. Asil mahabbetin dahî sâni böylece olmak lâzimdir. Bundan noksan olursa, ona mahabbet denmesi sahih ve revâ degildir (Kaamûs Ter.).
Peygamber bu hadîsinde ahlâkin en büyük asillarindan birini bu kadar câmiali ve vecîz ifadesiyle kaanûnlastirmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/169-170.

[17]
Peygamber sevgisini cibillî mertebesine çikaramayan mü'min, hiç degilse Rasûlullâh'in rizâsini diger mahlûklarin rizâsina ve kendi hevasina tercih ve takdîm ederek cibillî ve fitrî derecesine yaklastirmaga çalismalidir.
Sarih Aynî, Rasûlullah mahabbetinin ta'zîm ve iclâlden ibaret kalmasi kâfi olmayip, bütün ma'nâsinca kalbin meyli ma'nâsina mahabbet olmasi lâzim gelecegini isbât ettikten sonra, su iki rivayeti de naklediyor:
Amr ibnu'1-Âs (R): Hiç kimse bana Rasûlullah'tan daha sevgili olmadigi gibi, hiç kimse de benim nazarimda O'ndan daha celâletli degildi. O'na karsi olan ta'zîm ve iclâlimin kemâlinden dolayi gözlerimi doyura doyura yüzüne bakamadim, demistir.
Umer ibnu'l-Hattâb da, bu metindeki hadîsi isittikten sonra: Yâ Rasûlallah, sen bana nefsimden baska her seyden daha sevgilisin, demis. Buna karsi Rasûlullah: *"Yâ Umer, nefsinden de sevgili olmaliyim"* buyurmus. Bunun üzerine Umer "Nefsimden de" deyince, *"Yâ Umer, iste simdi oldu"* buyurmus (Tecrîd Ter., I, 26-27).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/170.

[18]
Bu büyük bir hadîs ve Islâm'in asillarindan bir asildir, îmânin tatliligi tâatlerden lezzet almak, Allah ve Rasûl'ünün rizâsi ugrunda mesakkatlere tahammül etmek ve bunu dünyâ metâina üstün tutmak demektir.
Îmân tatliliginin bu üç seyde olmasinin hikmeti nedir, denilirse; buna söyle cevâb verilir: Bu üç sey bu lezzeti meydana getirici olan kâmil îmânin unvanidir (yânî sernâmesi ve önsözüdür). Çünkü nefsinde ni'met verenin ancak Yüce Allah oldugu, O'ndan baska ne verici, ne de mâni' olucu bulunmadigi, baskalarinin sâdece arada vâsitalardan ibaret oldugu inanci yerlesip kuvvetlenmedikçe, bir kimsenin îmâni tamamlanip kemâle eremez...(Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/171.

[19]
Münafik zahiren mü'min, bâtinen kâfir demek olunca Peygamberimizle muhacirleri evlerini ve gönüllerini açip konuk etmek, onlara çocuklari ve iyâllerden daha ileri muamele etmek ve ugurlarinda mallarini ve canlarini onlara tahsîs edip vermek, dostlarina dost, düsmanlarina düsman olmak suretiyle barindirmak, yardim etmek ve Islâm Dîni'ni azîz kilip yükseltmek gibi bahâ biçilmez ulu menkabelerle sifatlanmis olan Ensâr'a, bu sifatlarindan dolayi bugz edenler -mü'min görünseler de- kalben kâfir olduklarinda sübhe yoktur. Bununla beraber bu ma'nâca sakindirma, yalniz Ensâr'in degil bütün sahâbîlerin sâninda da gelmistir. Nitekim Alî ibn Ebî Tâlib'e Müslim'deki rivayette: *"Yâ Alî, sana mü'minden, baskasi mahabbet etmez, münafiktan baskasi da bugz etmez"* buyuruldugu gibi, umûmî olarak sahâbîlerin fazîleti babinda da: *"Her kim onlari severse bana muhabbetinden dolayi sever, her kim de onlara bugz ederse bana bugzundan dolayi bugz eder"* buyurulmustur.
Bu hadîste bahse konu olan mahabbet ve bugz, iste bu cihetten olanidir. Yoksa bir kimsede bu cihetten olmaksizin muhalefeti çekici ârizî bir isten dolayi bir sahâbî hakkinda -Allah korusun- muvakkat mahabbetsizlik eseri görülse, bununla ne münafik, ne kâfir olur. Nitekim sahâbîler arasinda muharebeler olmusken, hiçbiri digerine nifak isnâd etmis degildir. Bunlarin çekismeleri ictihâdî idi. Ictihâdda ise hasimlarin kimi isabet edici, kimi hatâ edicidir. Bununla beraber sahabe devri geçtikten sonra kendilerine rizâ ve mahabbetsizlige götürecek geçici dünyevî sebebler defteri kapanmis ve medihlerine dâir Kur'ân nasslari bunlari bürüyecek ve *"Allah onlardan râzî olmustur, onlar da Allah'tan râzî olmuslardir."* (el-Mâide: 5/119; Tevbe: 9/101; Mucâdile: 58/22; Tegâbun: 64/8) ilâhî berâetini muvakkaten olsun dürecek hiçbir vesile kalmamis oldugundan sahâbîlere bugz etmeyi mezheb edinen firkalarin sapiklik oldugunda sübhe kalmaz (Tecrîd Ter., I, 28-29).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/172.

[20]
Bunda, kendisinden öncekiyle bir ilgi vardir. "Bâb" kavliyle ikisi arasini ayirmistir. Nitekim musanniflarin tasniflerinde, unvandan soyulmus olarak "su fasl" kavilleriyle bunun benzeri yapilagelmektedir... (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/172.

[21]
Bu, ilk Akabe gecesinde olan bey'attir. el-Mümtehine Sûresi'nin on ikinci âyetinde emredilen sartlar o bey'atta aynen vâki' oldugundan, bu bey'ata bey'atu'n-Nisâ' denilmistir. Bu sartlarla mükellef olmakta erkek ve kadin müsâvîdir. Ikinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve iyâllerini nasil müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'i da öylece müdâfaa ve himaye eylemek üzere bey'at etmisler, ve ahdlerini hakkiyle îfâ ederek, kendilerinden sonra tâ kiyamete kadar Islâm'a girmis ve girecek olanlara velî-i ni'met olmuslardir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/173.

[22]
Bu hadîste fitne günlerinde uzlete çekilmenin faziletli oldugu hükmü vardir. Ancak insan fitneyi izâle etmege kudreti bulunan kimselerden ise, fitneyi izâle etmek yolunda çalismasi da ona vâcib olur. Bu vücûb da, hâl ve imkâna göre, ya farz-i ayn yâhud farz-i kifâye derecesinde olur...
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/174.

[23]
Bu âyetteki hüküm, el-Mâide: 5/89. âyette de tekrar edilmistir. Bu âyetlerdeki "lagv" kelimesi muhtelif suretlerde tefsir edilmistir, Imâm A'zâm'a göre: Bir kisinin bir

seyi dogru zanniyle yemîn ettikten sonra, onun hilafi zahir olmasidir, Imâm Safiî'ye göre: Yemîn kasdetmeksizin bu sözü te'kîd için "La vallahi, belâ vallahi" demesidir. Kaadî Beydâvî'ye göre ise: Dilin sürçmesiyle sehven edilen yemindir. Âyet bu ma'nâlarin hepsini sâmildir.
Buhârî'nin maksadi, sâdece kavi ile îmânin tam olmayacagi, muhakkak ona i'tikaadin eklenmesiyle tamamlanacagi; i'tikaad ise kalbin fiili oldugu hususuna, bu âyetle delîl getirmektir. Âyet her ne kadar yeminler hakkinda gelmis ise de, ma'nâda müsterek olmak dolayisiyla îmân hakkinda da istidlal açiktir. Çünkü yeminde ve îmânda hakikatin dönüp durdugu yer, kalbin fiilidir. Böylece âyet, îmânin artip eksilecegine de bir delildir. Çünkü Peygamber'in "Ben sizin Allah'i en bileninizim" sözü de, zahiren insanlarin Allah'i tanimakta birbirlerinden farkli derecelerde olduklarina ve Peygamber'in Allah'i en iyi bilen insan olduguna delâlet eder. Böyle olunca da îmân, ziyâde ve noksani kabul edici olur (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/174.

[24] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Çünkü baslik hadîsten bir parçayi ihtiva etmektedir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/174.

[25] Bu bâb da Allah'i ve Rasûl'ünü baskalarindan çok seven kisinin îmânin tatliligina zafer bulacagi ma'nâsini içine alir.
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Çünkü hadîsin sâmil oldugu üç seyden biri, basligin kendisidir (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/175.

[26] Hadîsin basliga uygunlugu açik olup söyledir: Bunda îmândan çok az bir seyin sahibini atesten çikaracagi zikr edilmistir. Kendisinde azlik ve çokluk bulunan bir seyde farklilasma ise açiktir. O da îmânda ve amellerinde insanlarin birbirlerinden fazlalikli ve meziyyetli olmalaridir (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/176.

[27] Buhârî bunu burada ta'lîk yoluyla zikretti. Çünkü kendisi Vuheyb'e erisemedi. Kitâbu'r-Rikaak'da ise "Musa ibn Ismail'den o da Vuheyb'den..." isnâdiyle müsned olarak rivayet etmistir.
Buhârî'nin Vuheyb hadîsinden bu ziyâdeyi getirmesinde birkaç fâide vardir:
a. Buhârî'nin maksadi bu hadîsi Amr'dan rivayet etmekte Mâlik'e muvafakat ettigini göstermektedir.
b. Vuheyb'in, Mâlik'in hilâfina olarak tahdîs lâfziyle getirerek: "Haddesenâ Amr" sözü. Çünkü Mâlik "an" lâfziyle getirmisti. "An"da ise ittisal ve semâ'a delâlet eder mi, yoksa etmez mi tarzinda meshur bir ihtilâf vardir. Iste Buhârî bu ziyâde ile ihtilâf tevehhümünü izâle etti. Maamâfîh Mâlik müdellis degildir. Bu fennin âlimleri indinde meshur olan "an" lâfzi, muan'inin müdellis olmadigi zaman ittisale hamledilmistir.
c. Mâlik'in Amr'dan rivayet ettigi hadîsinde "Haya yâhud hayât" lâfzi hakkinda gelen sübhenin izâlesi: Vuheyb, o lâfiz sübhesiz olarak "Hayât Nehri" demistir... (Kirmânî, Ibn Hacer ve Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/176.

[28] Hadîsin basliga uygunlugu, gömlegin dîn ile te'vîli yönündendir. Hadîste insanlarin çesitli uzunlukta gömlek giymekte birbirlerinden farkli olduklari zikr edilmistir. Bu da insanlarin îmânda birbirlerinden farkli derecelerde bulunduklarina delâlet etmistir (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/177.

[29] îmân, Allah'a karsi ma'siyet islemege mâni" oldugu gibi, haya da Allah'a ve insanlara karsi ma'siyet islemege mâni'dir. Bu sebeble haya îmândan bir su'be sayilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/177.

[30] Bu hususta gelmis olan "Allah'tan baska hakk ilâh olmadigina sehâdet etmelerine kadar" hadîsinin muvafik olmasi için "Müsriklikten tevbe ederlerse" seklinde anlasilmak gerekir. Âyetin bas tarafi söyledir: *"Haram olan o aylar çiktigi zaman artik o müsrikleri nerede bulursaniz öldürün, onlari (esîr olarak) yakalayin, onlari hapsedin, onlarin bütün geçit yerlerini tutun. Eger tevbe ederlerse..."*
Bu âyete "Âyetu Seyf = Kiliç Âyeti" derler. Bu hüküm, yalniz müsriklere âiddir. Nitekim bundan sonraki âyetler de bunu göstermektedir. Kitâb ehli olanlarla, yalniz Islâm Devleti'nin tebaiyyetini kabul edinceye kadar harb edilir; onlar bu tebaiyyeti kabul ettikleri zaman kendi dîn, can ve mal hürriyetlerine sâhib olarak yasarlar. Bu tebaiyyetin sarti da "cizye vergisi"ni vermeleridir. Kitâb ehline âid olan hüküm, et-Tevbe: 9/30. âyette ifâde edilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/178.

[31] Hadîsin ma'nâsi, âyetin ma'nâsina mutabiktir; bundan dolayi aralarini bir yere getirdi. Kitâbu'1-îmân ile alâkalarina ve bunun bâblarindan bir bâb yapilmalarina gelince, bundan, îmân edenin ma'sûm oldugunun bilinmesi, namazi kilmanin, zekâti vermenin de, Buhârî'nin görüsüne göre, îmân cümlesinden oldugunun bilinmesidir.
Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsât'la Enes'den rivayet ettigine göre, müstesna olan islâm hakkinin ne oldugu Peygamber'den sorulmus, ve: *"Evlilikten sonra zina, islâm'a girdikten sonra dînden dönmek, bir de nefis katletmek. Iste bunlara mukaabil öldürülebilirler"* diye cevâb verilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/178-179.

[32] Burada amel ile murâd; dilin, kalbin ve diger organlarin amellerinin toplamidir. Buna istidlal, âyetlerin ve hadîslerin hepsiyledir; yahûd hepsi delâlet eder oldugu için Kur'ân ve sünnetten her biri bu da'vânin bir kismina delâlet eder. Hadîs'in bâb basligina uygunlugu açiktir, o da amelin îmâna itlak edilmesidir, ibn Battal söyle dedi: Âyet, âhiret derecelerine ancak amel ile nail olunacagina ve îmânin söz ve amel olduguna hüccettir. Buna zikredilen hadîs de sehâdet eder. Bu, ehli sünnetten bir cemâatin mezhebidir. Buhârî'nin de bunu bâb yapmaktan muradi budur. Peygamber bu hadîste îmâni amelden kilmistir. Diger hadîslerde de îmân ile amel arasini ayirmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/179.

[33] Bu, kâfirler îmân etsin demektir. Binâenaleyh amel söylenip, îmân murâd edilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/179.

[34] Basliga uygunlugu açiktir; o da amelin îmân ma'nâsinda kullanilmasidir, ibn Battal: Âyet, âhiret derecelerinin amelle elde edilir oldugu ve îmânin kavi ve amelden ibaret oldugu hususlarinda hüccettir. Zikredilen bu hadîs de buna sehâdet etmektedir, demistir (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/180.

[35] Âyetlerin bâb basligina uygunlugu açiktir. Çünkü bâb basligi, "Islâm hakîkati üzere olmazsa fayda vermez" hükmüdür. Âyetler de bu hükme delâlet etmektedir.
Râgib el-Isfahânî el-Mufredât'inda söyle der: Islâm, seri'de iki kisimdir: Birisi îmânin dûnundadir ki, bu lisân ile i'tirâftir. Bununla kan siyânet olunur, beraberinde i'tikaad gerek olsun, gerek olmasin el-Hucurât: 49/14. âyetinde bu ma'nâ kasdolunmustur. Birisi de îmânin fevkindedir ki, burada lisânen i'tirâf ile beraber hem kalben i'tikaad, hem, vefa, hem de Allah'a bütün kaza ve kaderinde teslimiyet vardir. Nitekim Ibrâhîm aleyhi's selâm hakkinda: *"Rabb'i ona: Kendini Hakk'a teslim et, dedigi zaman o: Âlemlerin Rabb'ina teslim oldum, demistir'"* (el-Bakara: 2/131) buyurulmasi böyledir. Kezâlik *"Allah indinde dîn Islâm'dir"* ve *"Benim canimi müslümân olarak al"* (Yûsuf: 101) kavli bu ma'nâyadir. Beni rizâna teslim olan kullarindan kil demektir. Seytân'in kaydindan salim kil ma'nâsina olmak da caizdir...
Imâm A'zam'a mensûb el-Fikhu'l-Ekber'de de söyle zikredilmistir: îmân, ikrar ve tasdiktir; islâm Allah Taâlâ'nin emirlerine teslîm ve inkiyâddir. Binâenaleyh îmân ile Islâm arasinda lügat tarikindan fark vardir. Velâkin seriat hükmünde islâm 'siz îmân, îmânsiz islâm olmaz. Bu ikisi zahir ile bâtin, yüz ile astar gibidir. Dîn ile îmân, islâm

ve serîatin hepsine birden vâki' olan isimdir (Hakk Dîni, VI, 4482).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/180-181.

[36] Sa'd'in "mü'minen" sözünü, Peygamber'in mükerreren "ev müslimen" suretinde tashîh etmesi, îmânin bâtinî islerden ve yalniz Allah'in bildigi gayb hâllerinden olmasi dolayisiyle zahirî itaate ve teslimiyete bakarak "müslimen" demenin evlâ oldugunu ögretmek içindir.
Vâkidî'nin Megâzi'de tasrîh ettigine göre, bu mahrum edilen zât, muhacirlerden Cuayl ibn Surâka ed-Damrî (R)'dir. Sa'd'in hüsnü sehâdette bu kadar israr etmesi de bundan ileri geliyor.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/181.

[37] Basliga uygunlugu açiktir; o da islâm hakîkat üzere olmazsa kabul olunmaz hükmüdür. Peygamber bunun için Sa'd'a *"Ev müslimen = Öyle deme müslim de"* demistir. Çünkü Peygamber'in bu sözünde îmâna kesin hüküm vermekten nehy vardir. Zîrâ îmân bir bâtin isidir, onu Allah'tan baskasi bilemez, islâm ise zahir ile bilinmistir... (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/182.

[38] Yânî bu hadîsi Zuhrî'den su dört zât da rivayet ettiler ve bunlar, Zuhrî'den olan rivayetinde Suayb'a mutâbaat eylediler. Böylece hadîsin rivayet tarîklerinin çoklugu ile kuvveti artiyor. Bu ifâdede ve Tirmizî'nin "Bu bâbda fulândan ve fulândan..." gibi sözlerinde birçok fâideler vardir. Birisi bu söyledigimizdir. Ikincisi, mutâbaat yâhud istishâdi tanimak için tarîkleri toplamaga ragbet eden kimsenin, hadîsin râvîlerini bilmesidir ki onlarin rivayetlerini ve müsnedlerini arastirmasi için bu bilgi kendisine lâzimdir. Üçüncüsü bu zikredilen râvîlerin de bu hadîsi rivayet ettiklerini tanimasi. Bazen bilgisiz kimse isnâdda zikredilenden baska kimselerin bu hadîsi rivayet etmedigini vehmeder. Diger bir kitâbda bu hadîsi baskasindan rivayet edilmis görür ve yanilarak vehmeder ve hadîs ancak fulân tarîkindendir diye iddiaya kalkisir. Bu bâbda fulândan ve fulândan da gelmistir denildigi zaman zikredilen vehm zail olur. Dördüncüsü, Buhârî'nin sarîh olarak kendi sartina vefâsidir. Çünkü denildigine göre, onun sarti, her bir hadîs için iki ve daha fazla râvî olmaktir. Besincisi, hadîsin müstefîz, yânî yaygin olmasidir ki, böylece Kur'ân'i tahsis etmekte, hadîsin meshur olmasini sart kosan müctehidler indinde hüccet olur. Müstefîz yânî meshur, nâkilleri üçten çok olan hadîstir (Aynî, 1,228).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/182.

[39] Ammâr ibn Yasîr (37)'den gelen bu eserin "selâm vermendir" fikrasi, muteâkib muttasil hadîsin ayni fikrasiyle uyusuyor. Böylece ta'lîkin muttasil bir asli mevcûd olmus oluyor. Buhârî bu ta'lîk ile selâm vermenin, Islâm'in yânî îmânin su'belerinden bir su'be oldugunu ifâde ettigi gibi, ta'lîkdaki diger hasletlerin dahî îmânin su'belerinden oldugunu ifâde etmistir. Bu ta'lîk bâzi lâfiz farklariyle Ahmed, Bezzâr, Abdurrazzâk ve Taberânî tarafindan mevsûlen rivayet edilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/182-183.

[40] Hadîs, basligin iki fikrasindan birini içine almakta oldugundan aralarinda uygunluk tamamdir. Hadîsle ilgili diger açiklamalari, daha önce geçtigi yerde tam olarak zikretmistik... (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/-183.

[41] Bu bâb ile bundan evvel geçen bâblar arasindaki münâsebet sudur: Geçen bâblarda zikredilen, îmân isleridir. Küfür ise, onun ziddidir. îmânla küfür arasindaki münâsebet ise bunlarin birbirlerine zid olmalari cihetidir. Çünkü iki sey arasini cem' eden sey, birkaç türlüdür...(Aynî).
Musannif Buhârî'nin maksadi, tâatlere îmân ismi verildigi gibi, ma'siyetlere de küfür isminin verildigini, ancak ma'siyetlere dînden çikarici olan küfür ma'nâsi kasdedilmeyerek küfür ismi verilecegini beyân etmektir (Ebû Bekr ibnu'l-Arabî).
Küfür, îmânin ziddidir; küfür ayni zamanda ni'meti inkârdir, bu sonuncu ise sükrün ziddidir. Küfrân da yukaridaki sekildedir. Lâkin küfür dînde, küfrân ni'mette çok kullanilir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/183.

[42] Asîr, muâsir yâni yoldas demektir. Su âyette geçer: *"O zarari fâidesinden daha yakin olana tapar, (taptigi nesne) ne kötü yardimci ve ne fena yoldastir"* (el-Hacc:22/13).
Buhârî, bununla, bu bâbda zikrettigi hadîsin burada sevk eyledigi tarîkden baska bir tarîki daha oldugunu isaret etmistir. Isaret ettigi o tarîki Kitâbu'l-Hayz'da tahrîc etti.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/183.

[43] Basliga uygunlugu açiktir. Baslik hayât arkadasina nankörlük etmek ve küfür kelimesinin Allah'i inkârin disinda kullanilmasidir. Hadîsteki küfür de nankörlük ma'nâsina kullanilmistir.
Bundan haklara ve ni'mete nankörlük etmenin haram kilinmasi hükmü alinmistir. Çünkü atese ancak harami isleyen girer. Nevevî, hayât yoldasina karsi ve ihsana karsi nankörlügü atesle tehdîd etmesi, bunlarin büyük günâhlardan olduguna delâlet eder, demistir...(Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/184.

[44] Bâb basligi ma'siyetlere, Allah'i inkâr ma'nâsina degil, sâdece ni'meti inkâr ma'nâsina olarak mecazen küfür adi verilecegini ifâde ediyor.
Buhari, ma'siyet islemenin, -günâhlari sebebiyle insanlari küfre nisbet eden Hâricîler'in hilâfina- insani dînden çikarmayan bir küfr oldugunu beyân etmek istedi. Kur'ân'in nassi da Hâricîler'i reddediyor. Buhârî'nin âyeti delîl getirmesi açiktir.
Ebû Zerr kissasina gelince, o da, kendisinde Allah'a sirk kosma disinda ister büyük, ister küçük günâh olsun, Câhiliyyet huylarindan bir huy bakî kalan kimsenin, bu huy sebebiyle îmândan çikmayacagi hususuna delîl getirilmek için zikredilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/185.

[45] Velîd ibn Müslim'in munkati' olarak rivayetine göre, sögülen zât Bilâl Habesî (R) imis. Ve Ona: "Yâ'bne's-sevdâ= Ey kara kadinin oglu!" diye sögmüs. Bilâl'in sikâyeti üzerine Peygamber'in tevbîhi vâki' olunca, Ebû Zerr yanagini yere koyup: "Bilâl ayagi ile .basmadikça yanagimi yerden kaldirmayacagim" diyerek, kusurunun afvini istemistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/185.

[46] Iki bâb arasindaki münâsebet sudur: Bundan evvelki bâbda ma'siyet isleyen kimsenin, bu ma'siyet sebebiyle küfre nisbet edilmeyecegi zikredilmis ve îmân sifati ondan selb olunmamisti, iste keza bu bâbda da bunun benzeri beyân olunuyor. Çünkü burada zikredilen âyet, bâgîler hakkindadir ve Allah onlari mü'minler diye isimlendirmis ve kendilerinden îmân sifati selb olunmamistir. Bundan da büyük günâh sahibinin îmândan çikmayacagi bilindi. Bununla Haricîler ve Mu'tezile görüsü reddolunuyor...
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/186.

[47] "Bu cezaya hak kazanir" demektir. Yoksa ilâhî afv yetisip kurtulmak da vardir. Ebedî cehennemlik ma'nâsi ise hiç anlasilmamalidir. Hadîste her iki tarafa da müslim nâmi verilmesinde de buna isaret vardir. Söz kitali ser'an caiz kilacak bir te'vîl olmaksizin vâki' olan mukaateledede dir. Kitale karisan sahâbîlerin her iki tarafta olanlarinin cennet ehli olmasi da buna delildir. Çünkü onlar ictihâddan ve kitalde dînin islâhi var diye çarpismislardi. Basliktaki el-Hucurât: 49/9 âyetinde de bâgî ehli olanlara -hakk

üzere olan hasimlari gibi- mü'min denilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/186-187.

[48] "Düne" lâfzi, ya gayr yâhud da ednâ ma'nâsinadir. Gayr ma'nâsina alinirsa, zulmün nevi'leri muhtelif ve baska baskadir demek olur; ednâ ma'nâsina alinirsa, zulmün bâzisi zulümlükte ve akibetinin kötülügünde daha siddetlidir demek olur.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/187.

[49] Hadîsin bâb basligina mutabakati su cihettendir: Zulmün birçok nevi'leri oldugu ve bâzi zulüm nevi'lerinin küfür, bâzisinin da küfür olmadigi bilinince, bundan zarurî olarak, zulmün bâzisinin daha hafif oldugu bilinmis oluyor.
Buhârî bu hadîsi iki tarîkten tahrîc etti. Biri: Ebu'l-Velîd'den, o da Su'be'den, o da Süleyman'dan... Digeri de Bisr ibn Hâlid'den, o da Muhammed ibn Ca'fer'den, o da Su'be'den, o da Süleyman'dan...
Imâna sirk karistirmak, ya nifak ya irtidâd sûretleriyle olur. Müsrik ve münafik olmayanlarin mazhar olduklari emîn ve emân, cehennemde devamli kalmaktan emîn ve emândir. Yoksa âsîye azab olacagi birçok nasslarla sabittir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/186-187.

[50] Buhârî bu mutâbaati Kitâbu'l-Mezâlim'de vasletti. Burada bu mutâbaattan maksadi, bu hadîsin A'mes'ten; diger bir tarîkten de rivayet edilmis olmasidir. Bu mutâbaatin fâidesi de, takviyedir.
"Bu iki hadîste bahsedilen hasletler bazen müslümânda bulunuyor dersen, murâd amel nifakidir; kâfirlik nifaki degildir; nitekim, îmân ta'bîri de amele itlak ediliyor, diye cevâb veririm" (Sah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/188.

[51] Bu ve bunu tâkîb eden üç babin her biri, îmân su'belerinden birer su'bedir, demektir.
Müellif Buhârî "Selâm vermek îmândandir" babinin beyânini cami' olan îmân Kitâbini zikr edip de, içlerinde îmânla münâsebet bulundugu için araya istitrâden bes bâb daha soktuktan sonra -ki bunlar "Yoldasa küfrân.." babindan, "Münâfikin alâmeti" babina kadardir- burada tekrar îmânin alâmetlerini zikre döndü (Kastallânî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/189.

[52] Bu hadîsten Allah yolunda cihâdi, ve sehîdligin fazileti, sahadet temennîsinin cevazi, sehîdlik ecrinin büyüklügü, insanin takat getirecegi seylerin üstünde ve gücü yetse bile kendisine mümkin olmayacak hayirlari temennî ve niyet etmesinin cevazi, cihâdin kifâye farzi olup, ayn farzi olmadigi; hadîsin zahiri kâfirlerle kital hakkinda ise de, mekruh isleri ve müslümânlardan mesakkatleri gidermek ugrunda çalismanin, bâgîlerle kitale gitmenin, ma'rûfu emr ve münkeri nehy etmeyi yerine getirme hususunda cihâda çikan kimsenin de "fî sebîli'llâh = Allah yolunda" kavline girecegi hükümleri alinmistir...(Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/189.

[53] Basliga uygunlugu, içinde, geçmis günâhlarin gufrani bulunan amele girismek îmân su'belerinden bir su'be olmasi yönündendir. Takdîr söyledir: Ramazânda kalkip nafile ibâdet yapmak, îmân su'belerinden bir su'bedir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/190.

[54] "Ramazân"in lügat ma'nâsinda temizlik, yanmak, keskinlik ma'nâlari bulundugu gibi dînî i'tibârinda günâhlarin yanmasi ve Allah ayi diye Allah'a izafet ma'nâlari âmil olmustur. Bir hadîste "evveli rahmet, ortasi magfiret, sonu atesten azadlik" diye vasiflanan ramazân ayinin en mübarek bir gecesi, yânî Kadr gecesi, Kur'ân'in inmesine baslangiç olmustur (el-Bakara: 2/185; el-Kadr: 97/1-5).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/190.

[55] Bâb basliginin birinci cümlesi, hadîsin ilk cümlesi oldugu için, Rasûlullah'in sözü oldugu apaçiktir, ikinci cümlenin de Peygamber'in sözü oldugunu Buhârî haber veriyor. Buhârî bu ikinci kismi burada ta'lîkan verdi ve bunu, bu Sahîh'inde müsned olarak tahrîc etmedi. Edebu'l-Müfred Kitâbi'nda ise mevsûlen tahrîc etmistir. Diger muhaddisler de bu sözü mevsûlen rivayet etmislerdir.
Islâm'in kolaylik dîni oldugunu nasslastiran âyetler de vardir. Birini zikredelim: *"Dîn (islerin)de üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi"* (el-Hacc: 22/78).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/191.

[56] Bu hadîs, amelde rifka tesviki ve en iyisini yapacagim diye ugrasmaktan sakindirmayi tazammun ediyor. Allah yolunda yalniz elimizden kolaylikla gelen amellerle mükellef oldugumuz gibi, birbirimize teklif edecegimiz islerde de takat getirilecek mikdâr ile iktifa edecegiz. Peygamber'in bu tenbîhten maksadi, nafile ibâdetleri îfâ için nesâtli zamanlari seçmenin daha faziletli oldugunu beyândir. Arasira teheccüd namazi kilmaga da bir isâretcigi hâvidir. Allah yolunun yolcusu olan tâat ehlinin diyar diyar seyr ü sefer edenlere benzetilmesi de çok belig düsmüstür. Bilindigi üzere sicak beldelerde gündüz yolculugu pek rahatsiz edici, bazen de helak edici oldugu için sabahin, aksamin, gecenin serin zamanlarinda yürünmesi tavsiye edilmistir (Tecrid Ter., I, 40-41; Çantay, Kirk Hadîsler, II, 324'de güzel hasiyesi vardir).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/191.

[57] Ibn Battal söyle dedi: Bu âyet Cehmiyye ve Murcie firkalari aleyhine kat'î bir hüccettir. Çünkü onlar, amellere ve farzlara îmân ismi verilmez demislerdir. Bu görüsleri nassin hilâfinadir. Çünkü Yüce Allah; sahâbîlerin Beytu'l-Makdis'e dogru kildiklari namazlarina îmân ismini verdi. Müfessirler arasinda da bu âyetin, onlarin Beytu'l-Makdis'e dogru kildiklari namazlari hakkinda indigi hususunda bir ihtilâf yoktur...(Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/192.

[58] Âyetin biraz daha genis meali ve tefsiri söyledir: "Gerçi kiblenin bu suretle çevrilmesi elbette büyük bir seydir. Ancak bu Allah'in dogru yola ilettigi kimseler hakkinda.böyle degil. Allah îmâninizi zayi' edecek.degildir. Çünkü Allah insanlara çok sefkat edici, çok merhamet eyleyicidir".
...Bu imtihan büyük ve agir bir seydir, ancak Allah'in hidâyet ettigi, îmânda sebat nasîb eyledigi kimselere degil; onlara Allah'in hiçbir emri agir gelmez. Sunu da biliniz ki, Allah sizin sebatkâr îmâninizi veya îmâninizin eser ve alâmeti olan namazlarinizi hiç zayi' etmek istemez. Binâenaleyh, kible degistirilirse, bundan evvel kildiginiz namazlar, vefat eden kardeslerinizin namazlari Allah indinde zayi' olmaz... (Hakk Dîni, I, 526).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/193.

[59] Bu, kisinin Islâm'a zahiri ve hatmiyle beraber tam girip, Islâmî emirleri îfâ, nehiylerden çekinme ve mahlûkaata sefkat ile olur.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/194.

[60] Islâmî amellere on mislinden baslayip daha büyük katlara kadar mükâfat; kötülüklere de kendi misli ile ceza verilecegi âyetlerle de sabittir. On misli hükmü su âyettendir:
"Kim bir güzellikle gelirse iste ona bunun on kati var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mikdârdan baskasiyle cezalanmaz. Onlar haksizliga ugratilmazlar" (el-En'âm: 6/160)

Yedi yüz misli hükmü de su âyettendir:
"Mallarini Allah yolunda harcayanlarin hâli yedi basak bitiren, her basakta yüz dâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah ihsani bol olan, hakkiyle bilendir" (el-Bakara: 2/261).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/194.

[61]
Bu bâbda istenen sey iyi amelere devamdir. Kul iyi amellere, ibâdetlere devam ettikçe Allah tarafindan mahabbet artar. Çünkü Allah, kulun iyi amellere devam etmesini sever. "Allah'a en sevgili olan dîn" demek, en sevgili olan dînî âmel demektir. Çünkü dîn, tâattir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/194.

[62]
Müslim'in rivayetinde bu kadinin ismi Havla' bintu Tuveyt diye tasrîh edilmistir. Çok ibâdet eden bir kadindi. Peygamber ile Âise arasindaki konusma, kadin Âise'nin yanindan çiktiktan sonra cereyan etmistir.
Hadîste, amele devamin fazileti; devamli olacak amele tesvîk vardir. Devamli olan az amel, kesik kesik olan çok amelden hayirlidir. Çünkü az'a devam etmekle tâat, zikr, murakabe, niyet, ihlâs ve Allah'a yönelme devam eder. Bir de bu hadîste, Peygamber'in ümmetine olan sefekati ve re'fetinin beyâni vardir. Çünkü O ümmetini, kendilerine elverisli olacak seye irsâd eylemistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/195.

[63]
Bu bâbda îmânin artip eksilecegi zikredildi, îmânin, kulun dîn amellerine devam etmesiyle artacagi, amellere devamda kisaltma yapmasiyle de eksileceginde sübhe yoktur. Bilhassa bu, Buhârî ile muhaddislerden bir cemâate göre böyledir, îmânin artip eksilmesine kaail olmayanlara göre de, yine amellere devamla îmânda artma, amelleri kisaltma ile de eksilme bulunur; fakat bu artma ve eksilme îmânin zâtina degil de sifatina râci' olur. Buhârî, üçüncü âyeti ilk iki âyetin üslûbunda söylemedi. Çünkü üçüncü âyetten maksad, artma ma'nâsinin lâzimi olan eksilmeyi beyândir. Buna istidlal söyledir: îmâna artma girecegi gibi, eksilme de girecektir. Çünkü bir sey iki ziddan birini kabul ettiginde, diger ziddi da kabul etmesi zarurîdir. Buhârî bunu: "Kemâlden bir seyi terk ettigi zaman, artik o eksik olur" sözü ile beyân etti.
Ilk iki âyetten murâd, artmayi lüzûmen degil de tasrîhen isbât etmektir. Çünkü bu iki âyette artma tasrîh edilmistir. Üçüncü âyette ise sarîh olan sey, noksanin mukaabili bulunan kemâl'dir. Kemâlden de noksanlik, sarîh olarak degil de, iltizâmen anlasilir.
Bâb basligi îmânin artip eksilmesi suretinde yapilinca, artmaya ilk iki âyetin sarîhligi ile, eksilmeye de iltizâm yoluyle üçüncü âyetle ihticâc etti (Aynî).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/195-196.

[64]
Bu, tarîklerdendir. Bu ta'lîki, Hâkim, Kitâbu'l-Erbâîn'inde, Ebû Seleme Musa ibn Ismâîl söyle dedi: Bize Ebân tahdîs etti.... tarîkinden vasl etmistir. Müellif Buhârî, bu ta'lîk ile Katâde'nin: "Bize Enes tahdîs etti" demesinde lâfzini sarahatle söylemesine tenbîh etti. Çünkü Katâde, an'anesiyle ihticâc edilmez bir müdellistir. Müdellis ise, ancak kendisinin an'ane yaptigi kimseden isitmesi sabit olursa ihticâc edilir, iste Buhârî bu ta'lîkle, bu isitmenin sübûtunu göstermistir.
Bir de Buhârî, metnin "min hayrin" sözü yerine "min îmânin" ta'bîriyle tefsir edilisine tenbîh etmistir.
Hadîste, sünnet ve cemâat ehli lehine, büyük günâh sahibinin bu fiili sebebiyle tekfir edilemiyecegi, âsî mü'minlerin de cehenneme girecekleri hususuna delîl vardir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/196.

[65]
Suâli soran zât Ka'bu'l-Ahbâr'dir; o zaman daha îmân etmemisti. Emîrü'l-Mü'minîn Umer'in cevâbi, suâle mutabik düsmemis tevehhüm edilebilirse de, mutabakati üç veçhile söz ehli olanlara zahirdir. Evvelâ: Âyet Arafe günü ikindiden sonra indigi için bayram gecesi inmis, yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmis demektir. Saniyen: Cumua günü nazil olmustur ki, o gün müslümânlarin her hafta tekrar eden bir bayramidir. Sâlisen: Arafe gününün kendisi de bayramdir. Nitekim bu hadîs, Ishâk ibn Kubeysa rivayetinde: = Arafe olan cumua gününde nazil oldu. Cumua da Arafe de -Allah'a hamd olsun- bize bayramdir"; Taberânî'nin rivayetinde: = ikisi de bize bayramdir" denilmistir.
Gerek son iki rivayetteki sarahate, gerek Buhârî'deki isarete nazaran suâle mutabik cevâb verilmis demektir (Ahmed Naîm).
Umer'in sözünün ma'nâsi sudur: Biz bu günü ihmâl etmedik, onun inme zamani ve inme yeri de bize gizli olmus degildir. Aksine biz onunla ilgili her seyi zabt etmisizdir. Hattâ onun inmesi zamaninda Peygamber'in sifati ve durumunu bile ki, o zaman Peygamber ayakta idi. Bu ise, zabtin son derecesinde olmaktir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/197.

[66]
Allah, basliktaki âyette üç sey zikretti: Birincisi bütün ibâdetlerin basi olan dîni hâlis kilmak, ikincisi dînin diregi olan namazi ayakta tutmak, üçüncüsü de dâima namazin ardindan zikredilen zekâti vermek. Sonra Yüce Allah bunlarin hepsine *"iste ayakta duracak olan dosdogru dîn budur"* kavliyle isaret etti. Hadîsin basliktaki "Zekât Islâm'dandir" fikrasina uygunlugu açiktir. Çünkü bunda zekâti vermek, Islâm esaslarindan biri olarak sayilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/199.

[67]
Bu mutâbaati Ebû Nuaym, el-Mustahrac'inda vasletmistir. Eger Buhârî, bu hadîsi Usmân el-Müezzin'den isitti ise, bu tarîk kendisi için bir derece daha yüksektir. Çünkü hadîs, Usmân'in rivayetinden dört râvîli, Mercûfî'nin rivayetinden bes râvîlidir. Eger sen, Buhârî, Mercûfî'nin rivayeti Usmân'inkinden daha nazil iken niçin Mercûfî'ninkini evvelâ zikretti? dersen, Mercûfî'nin rivayeti vasledilmis ve Usmân'in rivayetinden ittifakça daha saglam oldugu için, derim (Aynî).
Hadîs metninde zikredilen "kîrât", aza da çoga da sâmil olabilen bir sevâb ölçüsüdür; mikdârini Allah bilir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/200.

[68]
Buhârî bu bâb basliginda birinci cümle ile sonuncu cümle arasina mu'tariza olarak üç tane ta'lîk soktu. Buhârî, Ibrahim et-Teymî'nin sözünü, kendi târîhinde Ebû Nuaym'den vasl etmistir. Bunu diger bâzi muhaddisler de vaslettiler. Ibn Ebî Müleyke'nin sözü olan ta'lîki, ibn Ebî Heysem, kendi târîhinde vasletti. Hasen Basrî'nin sözü olan ta'lîki de Ca'fer el-Firyâbî "Münâfikin Sifati" kitabinda müteaddid tarîklerden muhtelif lâfizlarla vasletti.
Buhârî, birinci ve ikinci ta'lîkleri cezm sîgasiyle, üçüncü ta'lîki de tamrîz sîgasiyle sevketti. Hasen'in sözünde tamrîz sîgasini kullanmasi, bu sözün kendince sahîh görülmemis olmasindan dolayi degil, onu ma'nâ ile ve muhtasarca naklettigi içindir (Ibn Hacer).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/201.

[69]
Peygamber'in maksadi, müslümân ile süvüsmek, fisk ve fücur ehlinin müslümân ile kitalinin de küfür ehlinin sânindan oldugunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin sânindan olan ahlâk ve ef'âl vakia insani âsî mertebesinden düsürüp, hemen îmânini selbetmez. Fakat îmân kal'asini zedeleyip sahibini maazallah küfür ve nifak vadisine sürüklemelerinden korkulur. Bundan dolayi ümmetin büyüklerinden çok kimseler, îmânlarina nifak karismis olmaktan ve farkina varmaksizin amellerinin heba olmus olmasindan son derece korkarlardi.
Bu hadîste "Küfürle beraber tâat menfâat vermedigi gibi, îmânla beraber ma'siyet zarar vermez" görüsünde olan Murcie firkasina redd vardir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/201.

[70]
Buhârî, bundan evvelki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini, bâb basliginin sonuncu hükmünün delîli olarak zikretti. Bu Enes hadîsini de bâb basligindaki birinci hükmün delîli olarak zikretmistir. Bu son hadîste kavga ve muhasama etmenin kötülenmesi, bu kavganin, sahislara âid günâh yüzünden umûma ukubete sebeb oldugu hükmü vardir. Çünkü ümmet, Peygamber'in huzurunda kavga yapilmasi yüzünden bu mübarek gecenin bildirilmesinden mahrum olmustur.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/202.

[71] Buhârî, îmân ve Islâm'i bir tek ma'nâdan ibaret görüyor. Cibrîl'in îmândan ve islâm'dan sormasinin zahiri, ve Peygamber'in ona cevâbinin zahiri, îmân ile Islâm'in baska baska seyler olmasini gerektirince, yânî îmân, tasdîk ve bir takim husûsî isler, Islâm da husûsî bir takim amelleri izhâr etmek olunca, Buhârî zahirî olan bu îmân-Islâm ayriligini kendi yoluna te'vîl suretiyle reddetmek istedi. Bunu da i'tikâad ve amelin dîn olusu, Peygamber'in Abdu'1-Kays hey'etine îmâni islâm ile beyân edisi -çünkü onlarin kissasinda îmâni, burada islâm'in tefsir elligi seylerle tefsir etmisti-, Âlu Imrân: 3/85. âyetinin Islâm'in dînden ibaret olduguna delâlet edisi, Ebû Sufyân hadîsinin de îmânin dîn olduguna delâlet etmesi ile istidlal etti. Netice i'tibâriyle bütün bunlar islâm ve îmânin bir sey oldugunu gerektirdi (Ibn Hacer).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/202-203.

[72] Memlûk cariyenin kendi sahibini dogurmasi, kendisinden dogan efendi-zâdesinin babasi yerine geçip ona sâhib olmasi i'tibâriyledir. Bu emare câriye ve halayiklarin kiyametten evvel çogalacagindan kinayedir.
Bir ihtimâle göre de, çocuk anasi olan câriye satilacak ve elden ele geçip tedavül ede ede, nihayet maazallah kendi çocuklarinin mülkiyetine bilinmeden geçip istifrâs olunacak derecede insanlarin ahlâki bozulacak demektir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/204.

[73] Fakîr insan tabakalarinin servete kavusacaklarina isarettir ki, çöllerde oturan müslümânlarin bir çeyrek asir geçmeden Bizans ile Iran devletlerine gâlib gelerek, birdenbire hatir ve hayâle gelmez büyük servetlere vâris olmalari suretiyle, Peygamber'in bu ihbari tahakkuk etmistir. Kiyamet alâmetlerinin behemahal fena seyler olduguna kaail olanlara göre ise, servet ve saman zamanin geçmesiyle zatî kiymetleri olmayan sefîl insanlarin eline geçecegine isarettir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/204.

[74] Bu hadîste îmân ve islâm esaslarinin Peygamber diliyle takrîr ve tesbiti; îmân, Islâm ve ihsanin en güzel ta'rîfleri yapilmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/204.

[75] Kerîme bintu Ahmed el-Merveziyye ile Ebu'l-Vakt'in rivayetlerinde de "bâb", böyle isimsiz gelmistir. Ebû Zerr, Asîlî ve digerlerinin rivayetlerinde ise "bâb" sözü düsmüstür. Nevevî de birinciyi, yânî isimsiz "bâb" seklini tercîh etti de: "Bâb" isminin, yânî Cibril'in îmândan sormasinin bu hadîsle ilgisi yoktur, binâenaleyh bu hadîsin bundan evvelki bâb'a katilmasi sahîh olmaz, dedi. Ben derim ki; burada ilgiyi nefyetmek iki halde de tamâm olmaz. Çünkü, eger isimsiz olarak "bâb" lâfzi sabit olursa, bu bâb kendinden önceki babin fasli menzilesinde olur. Böyle olunca da bu babin evvelki bâb ile ilgisi zarurîdir. Eger "bâb" sözü sabit olmazsa, hadîsin önceki bâb'a ilgisi zâten lâzimdir. Lâkin bu bâb, önceki babin ismindeki "Bunlarin hepsini dîn kildi" kavliyle ilgilidir, ilgilenme vechi de, Hirakl hadîsinde onun dîne îmân ismi vermis olmasidir. Binâenaleyh dînin îmân olmasiyle, müellif Buhârî'nin muradi tamâm oluyor.
Eger burada Buhârî lehine hüccet yoktur, çünkü o söz Hirakl'den nakledilmistir, denilirse,'cevâb sudur: Hirakl o sözü kendi ictihâdiyle söylemedi; o bunu ancak peygamberlerin kitâblarindan istikra' ederek haber vermistir... Keza Hirakl o sözü kendi Rûm diliyle söyledi, Ebû Sufyân da o sözü Arabca olan kendi diliyle ta'bîr etti ve bunu dil âlimlerinden bulunan ibn Abbâs'a nakl eyledi, ibn Abbâs da bunu redd ve inkâr etmeyerek, Ebû Sufyân'dan rivayet etti. Bu da o sözün lâfzan ve ma'nen sahîh olduguna delâlet etti (Ibn Hacer).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/204-205.

[76] Müellif Buhârî, "Vahyin baslangici" babinda geçen Ebû Sufyân'in uzun hadîsinden, burada maksadiyle ilgisinden dolayi, sâdece bu kisa parçayi almakla iktifa etti. Buhârî bunu, burada getirdigi isnâdla "Cihâd Kitâbi"nda sevketmistir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/205.

[77] "Mudga" sözünü, bedenin kalan kismina nisbetle küçültmek iradesiyle "kalb" ma'nâsina kullandi. Kalb bu küçüklügüyle beraber bedenin salâhi ve fesadi ona tâbi'dir. Kalb, bedenin sultâni oldugundan, o iyi olursa, onun raiyyesi gibi olan diger organlar iyi olur. Tibba göre kalb, nutfeden ilk olusan noktadir. Ondan kuvvetler meydana çikar, ondan ruhlar gönderilir, idrâk ondan nes'et eder ve akletmek ondan baslar... iste bu ma'nâlardan dolayi bilhassa kalbi zikretti (Aynî).
Ve kalb, yürege denir; fuâd ma'nâsinadir. Farsça'da "dil" denir. Bir kavle göre kullanmada fuâd daha husûsîdir ki, lisânimizda ona "gönül" ta'bîr olunur. Mütercim der ki, Nihâye'de isbu *"Size Yemen ehli geldi, onlar kalbleri ince, fuâdlari yumusak insanlardir"* hadîsinde söyle dedi: Ma'rûf olan kalb ve fuâd birdir, ki "takallub" i'tibâriyle kalb, tefe'ud ve "tevakkud" (yânî yanip tutusmak) i'tibâriyle fuâd denilmistir. Bâzilarina göre fuâd yüregin ortasina denir; bir kavle göre yüregin perdesine denir. Ve kalb, habbe ve süveydâsindan ibarettir. Tahkik ehli indinde kalb, yürek ta'bîr olunan, çam kozalagi sekilli cismânî ete taalluk eden Rabbânî bir latifeden ibarettir ki, bütün kuvvetlerin baslangicidir. Nitekim dimag, bütün hislerin baslangicidir. Hakimler indinde bu insanî hakîkattir ki nutk edici nefis ve bâtin ruh ta'bîr ederler. Ve yürek, natika olan nefsin saltanat tahtidir. Ve isbu *"Âdem oglunda bir çignem et vardir, o iyi oldugu zaman bütün beden iyi olur"* hadîsinde kalbden murâd, anilan ilâhî lâtifedir ki, hayât feyzinin menbâidir. Bâzi muhakkiklar dediler ki, kalb, yedi tabakayi müstemildir... Ve kalb denmesi "takallub"dan yâhud öz ve hâlis ma'nâsindan alinmistir. Ve mahal irâdesi 'itibariyle kalbden akil ve anlayis ve secaat gibi seyler de irâde olunur. Kaldi ki lisânimizda yürek dedigimiz, sol cânibde asilmis olan ma'lûm etten uzuvdur. Lâkin bir gönlümüz dahi vardir ki, sükûn, harekelemeyi, istikrah gibi hâllerin medaridir. Müellifin ikinci kavli buna mülayim olur ki, fuâd yürege ve kalb gönüle denir. Her kuvvetin baslangici olacaktir intehâ. Ve kalb, akil ve heves ma'nâsina da kullanilir ve her seyin özüne ve hâlisine denir (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/206.

[78] Yânî ganimetin beste birini Allah'in emrettigi yerlere sarf edilmek üzere, devlete vermek de îmân su'belerinden bir su'bedir. Ganimet, harble düsmandan alinan mallardir. Ganimetle ilgili Kur'ân âyeti sudur:
"Eger Allah'a ve hakk ile bâtilin ayrildigi gün iki ordunun biribirine kavustugu gün kulumuz (Miihammed)a indirdigimiz (âyetler)e inanmissaniz, bilin ki ganimet olarak aldiginiz herhangi bir seyin mutlaka beste biri Allah'in, Rasûl'ünün, hisimlarin, yetimlerin, yoksullarin, yolcunundur. Allah her seye hakkiyle kaadirdir." (el-Enfâl: 8/41).
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/207.

[79] Vefd, vâfidin cem'idir. Vâfld, bulundugu yerden husûsî bir maksad ile kendi kavmi nâmina diger memlekete giden kimseye denir. Yerine göre, mümessil veyâ sefir gibi bir ma'nâ ifâde eder. O hâlde burada vefd, mümessil hey'et demek olur. Bu hey'et Rabîa kabilelerinden Abdu'1-Kays tarafindan Hudeybiye'den sonra Mekke fethinden biraz evvel Peygamber'e Munzir ibn Âiz el-Asarî'nin baskanliginda bir nevi' sefaretle gönderilmisti.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/207-208.

[80] Bunlar o diyarda içinde nebîz ve hamr, yânî sira ile sarâb kurmak âdet olan dört nevi desti adidir ki, içlerinde sira kolayca mayalanip alkollenirmis. Bunlardan Hantem: Bir nevi' içi sirli, agzi yanindan yapilmis, kirmizi veya yesil topraktan îmâl edilmis desti. Dubbâ: Desti yerinde kullanilan bos kuru kabak. Nakîr: Sira kurmaga mahsûs içi oyulmus agaç parçasi. Müzeffet: Zift yânî kara sakiz ile sivanmis desti adidir. Mukayyar: Yine zift ma'nâsina olan kaar veya kiyr ile sivanmis destidir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/208.

[81] Hadîsin basliga uygunlugu "Ganimetin beste birini (devlete) vermenizdir" fikrasindadir.
Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/208.

[82] Buhârî, babin isminden sonra ileri sürdügü "Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beserî muameleler bu kelâma girmistir" hükmünü takviye

etmek için bir âyet ve iki hadîs daha zikretmistir. Âyetteki "sâkile"nin niyet ile tefsiri, Hasen Basrî'den, Muâviyetu'bnu Kurre'den ve Katâde'den rivayet edilmistir. Bu hususta birbirine yakin baska tefsirler de gelmistir.

Takviye için sevk ettigi birinci hadîs, kisinin Allah rizâsini gözeterek yaptigi her isin, her amelin, hattâ kendi ailesine yaptigi harcamalarin bile kendisi lehine sevâb olacak birer sadaka oldugunu takrir ediyor, ikinci hadîs ise, Mekke fethinden sonra hicret sebebiyle hayr talebinin kesildigini ve fakat hayr talebinin cihâd ve niyet oldugunu beyân ediyor.

Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/209.

[83]

Bu hadîsteki son ifâde, bundan evvelki hadîste anlatilan aile nafakasindan sevaba nail olma hükmünü çok belîg bir tarzda tavzîh etmektedir.

Babin altinda Umer'den getirdigi niyet hadîsinin bir rivayeti, el-Câmi'u's-Sahîh'in birinci hadîsi olarak geçmisti: Ameller niyete göredir. Bir isten maksad ne ise, hüküm ona göredir. Allah için çalisan Allah'a erer...

Diger iki hadîsin basliga delâletleri açiktir

Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/210.

[84]

"Dîn nasihatten ibarettir" demek, dînin diregi ve kivami nasihattir demektir. Buhârî bu hadîsi Sahîh'inde müsned olarak zikretmemis, bâb ismi olarak ta'lîkan zikretmistir. Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh'inin Kitâbu'1-îmân bölümünde mevsûl olarak Temîm ed-Dârî'den rivayet etmistir. Müslim'deki rivayet "Veli-kitâbihi" fikrasini da ihtiva etmektedir:

Allah için nasihat, Allah'in vahdaniyyetine sahîh olarak i'tikâad edip, ibâdet ve tâatinda niyeti hâlis kilmaktir.

Rasûl'ü için nasîhat, Muhammed aleyhi-s-selâmin rasûlluk ve nebîligini tasdîk, serîatini kabul, emir ve nehyine inkiyâd eylemektir.

Kitâb'i için nasîhat, Kur'ân-i Kerîm'i tasdîk ve mantûk oldugu hükümlerle amel etmekten ibarettir.

imamlar için nasîhat, müslümânlarm önderleri olanlara, dîne uygun emir ve nehiylerine itaat edip, bâgîlik ve hurûcdan çekinmekten ibarettir.

Halk için nasîhat, herkesi maslahatlarina irsâd ve hayra delâletten ibarettir.

Buhârî burada zikrettigi âyetle de bâb ismindeki hadîsi te'kîd etmistir. Âyetin tamâmi söyledir:

"Allah 'a ve Rasûl'üne hayirhah olduklari takdirde ne zaîflere, ne hastalara, ne de harcayacaklarini bulamayanlara bir zorluk (ve mes'ûliyel) yoktur, iyilik edenlere karsi da (muâhazeye) bir yol yoktur. Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (et-Tevbe: 9/92).

Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/211.

[85]

Bu nush ve nasihat maddesi, iki ma'nâya konulmustur. Birisi hâlislik ve sâfîlik ma'nâsidir. Nitekim mumu alinmis hâlis bala "aselun nâsihun" denilir. Birisi de sökügü dikmek, yirtigi yamamak suretiyle onarip düzeltmek ma'nâsinadir. Bu iki ma'nânin mecmuundan alinarak da nush, hüsn-i niyet ve hulûsi kalb ile hayir-hâhlik ederek, eksiklikleri düzeltip islâh edecek ögüt vermek, va'z etmek, nasihat eylemek ma'nâsina gelir ki, nasîhat, o verilen ögüdün ismidir. Nasihat edilenin dünyevî ve uhrevî bi'1-cümle hayrini istemekten ibarettir.

Buhari, Kitâbu'l-îmân'i bu hadîsle sona erdirdi. Çünkü bu büyük, celîl, hafîl (dopdolu) bir hadîstir, Islâm'in medari olan dört hadîsten biridir de denildi. Buna göre Islâm'in dörtte biri olmus olur. Bâzilari bundan bütün hükümlere delîl çikarmak mümkin olur, demistir.

Hadîsin bâb ismine uygunlugu açiktir. Buhâri'nin bâb isminden muradi, dîn'in amel'e vâki' olmasidir; zîrâ Peygamber nasihate dîn ismini vermistir, ibn Battal: Onun maksadi, islâm amelsiz sözden ibarettir diyenlere reddir. Çünkü Peygamber Onunla bey'atlastigi zaman, kendisine her müslümâna nasîhat etmeyi de sart kilmistir, dedi.

Buhâri bu "îmân Kitâbi"ni nasîhat hadîsiyle bitirmek suretiyle de güzel bir bitiris yapmis ve islâm'dan olan nasîhat etme vazifesini de yerine getirmis oluyor. Allah ona rahmet eylesin!

Mehmed Sofuoglu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayinlari: 1/211-212.